98

ВИЗВОЛЬНА ПОЛІТИКА

Ч. 1—2 (11—12) СІЧЕНЬ-ЛЮТИЙ 1947 Рік II

СВОБОДА НАРОДАМ! **СВОБОДА ЛЮДИНІ!**

За Українську Самостійну Соборну Державу!

ЗМІСТ:

В-к: До основних засад національно-визвольної революції . . . . . Стор. 3
М. М. Рецидиви соціялістичного невіглавства і блуду в українській політичній думці 14
В. П. С.: Євген Коновалець (спроба характеристики) 17
М. М.: Нариси економічної політики 25
Ю. Горовий: Про український ренесанс XX ст. 29
Загальний огляд українських земель за лінією Керзона за липень 1946 35
Звіт 36

„Визвольна Політика“ — український суспільно-політичний місячник.

Орган Проводу ЗЧ ОУН

В-к

До основних засад національно-визвольної революції

За останні два роки українське політичне життя на еміграції збагатилося на нові партії. Всі вони (укр. партії) хочуть здобувати волю українському народові. На ділі ж — це партійне розбиття, антагонізм, що переходить у ворожнечу і не тільки не зміцнює національно-визвольних позицій, не наближає українців до волі, а скорше віддаляє. Захоплені своїми політичними догмами деякі політичні групи відходять, забувають основне, найістотніше — **національну ідею.**

Національну ідею має кожна нація, що відіграє в історичному житті певну ролю. Національна ідея — не матафізика, як думає дехто з українських політиків, а вироблені протягом історії погляди народу, які стали його загальним добром, національна ідея — це розуміння своєї ролі в історичному процесі як окремої національної одиниці, що передається з покоління в покоління.

Національна ідея, — це комплекс духово-моральних, культурних і соціяльних ідей і вартостей, витворених в історичному процесі спільнотою-нацією, які суверенізують її від навколішніх спільнот.

Вона (ідея) вміщує в собі клясові (станові), соціяльні, політичні і інші категорії відносин, що виникають в середині спільноти-нації, як складові свої частини.

Тому національна ідея вища від цих проблем — вона є всенародня.

В історичній боротьбі народи зміцнюють, кристалізують свої національні ідеї з напівсвідомого почуття національної відокремлености до виразної історичної програми нації, яка завершується в найвищому матеріяльному закріпленні національної ідеї — державі.

Національною ідеєю українського народу в теперішніх історичних обставинах **є здобуття і закріплення Самостійної Соборної Української Держави.** За осягнення цієї ідеї і веде боротьбу український нарід. Різні погляди є в українських політичних груп на цю боротьбу. Одні вважають її даремною, передчасною, другі, ставлячись до неї вороже, намагаються в своїй політичній роботі очернити її, а коли й ні, то применшити. Інші ж, хоч і не відкидають потреби боротьби, ревізують зміст ідеї тієї боротьби, протиставлячи їй свою клясову, пролетарську найреволюційнішу, — як продовження жовтневої революції, яку, мовляв, большевики обікрали.

У поглядах і в оцінці революційно-визвольної боротьби політичний світ української еміграції поділився на два табори: опортуністичний і революційний. Характеристичною прикметою українського опортунізму є невизначеність, розпливчатість і невловимість його позицій щодо національної ідеї, до історичної програми української нації. Він (опортунізм) ухиляється від чіткої, виразної постави питання, гадюкою звивається між поглядами, що одні других виключають, намагаючись бути згідними і з одними, і з другими.

Не знаходить однозгідного з'ясовання в українському політичному світі і вся попередня визвольна боротьба українського народу. А без правдивого розуміння вчорашнього трудно встановити і перспективи завтрішнього. Вчорашнє помагає пізнати нинішнє і бачити шлях до завтрішнього.

Політичні партії, вірніше — залишки тих партій, що в перших визвольних змаганнях були на чолі революції (С.-Р. і С,-Д.) всю причину тодішніх поразок бачать у несвідомості народніх мас та несприятливих обставинах. УРДП пояснює причини поразки української революції консерватизмом, хуторянством, загальною відсталістю українського руху в порівнянні з московським. На її (УРДП) думку, Москва перемогла тоді нас тому, що протиставила українській відсталій ідеї незалежности передову вселюдську ідею інтернаціональної єдности. »Історично так скалося, — пише УРДП, — що починаючи від Петра Першого соціяльний зміст українського визвольного руху завжди був **консервативним.** В той час, як Москва спішно вводила німецькі каптани і триуголки (за якими крився увесь зміст европеїзації), ми продовжували з хахлацькою упертістю обстоювати широкі татарські шаровари (за якими крилася наша відсталість). В той час,

як Москва протягом XVIII і XIX століття переймає найвищі европейські ідеї і перед в ній ведуть — в противагу консерваторам-словя'нофілам — радикальні чи помірковані западники, ми впродовж цілого XIX століття (не кажемо вже про мертве для нас XVIII ст.) топцюємося на своєрідному українському слов'янофільстві (хлопоманія, хуторянство), засуджуючи український рух на провансальство. В 1917 році нам ніби усміхнулася доля і ми висунули передову ідею національної суверенности і створили модерну европейського типу державу. Але і на цей раз ворог обігнав нас, протиставивши нашій ідеї незалежности вселюдську ідею інтернаціональної єдности та корінну реформу соціяльного устрою«. (»Наша боротьба« ч. 3, ст. 9).

Нас не дивує оцінка українських визвольних змагань 17 — 20 рр., що її подають залишки українських соціялістичних партій. На українські маси ці люди дивилися і дивляться нині очима російської демократії. Для них федерація з Росією була дорожча національно-державних інтересів українського народу. Федералізм, яким так упивалися українські соціялісти в часи першої національної революції, через який український нарід втратив і свою державу, нині лишається недосяжним ідеалом для українських соціялістів. »В основному ідея демократичного федаралізму — пишуть соціялісти, — була підхоплена М. Драгомановим і дожила до революції 1905 р. і навіть 1917 р. Багато з тих думок (ідеї демократичного федералізму! — ред.) і на сьогоднішній день... звучать як заклик до людства, заклик, що не старіється ніколи«. (»Наше життя« ч. 63, Ред. Феденко).

Цілком зрозуміла та донощицька тріскотня в цій же газеті, написана вправною лакейською рукою п. А. Зборовського, проти українського революційного самостійницького руху, який був і є ворожим для ідеї російської федерації.

Панове з УРДП, як послідовні марксисти, поглиблюючи і розвиваючи погляди укапистів і боротьбистів, вбачають причини поразки української визвольної революції 17—20 рр. в »консерватизмі«, в »хуторянстві«, »хахломанії« українського визвольного руху. Москва, мовляв, сприйнявши передові ідеї Европи, обігнала нас, спромігшись висунути в противагу до наших відсталих, цебто самостійницьких ідей, найпередовішу вселюдську ідею інтернаціональної єдности та корінну реформу соціяльного ладу.

Заперечуючи прогресивність української самостійницької ідеї в минулих змаганях, стверджуючи консерватизм українського визвольного руху, УРДП послідовно поборює і нині ту боротьбу, яку веде український нарід за здійснення своєї самостійницької ідеї.

Послідовним марксистам ніякого діла немає до тих історичних фактів, визнаних навіть передовими людьми Росії, що Москва, сприймаючи европейську культуру, приймала її через Київ.

Наші ж соціялісти і комуністи за доби перших визвольних змагань набрались на чужому полі ідей московської федерації, чужих і ворожих українській самостійницькій ідеї, прийняли їх за найпередовіші ідеї інтернаціональної єдности, принесли ці чужі ідеї на Україну з Москви, засмітили ними Україну і цим допомогли Москві повалити українську державу. Той посіяний інтернаціональний формою, а посуті »єдино-неделімческий« бурян і нині дає свої паростки. (Бажан, Гречуха і інші).

Причин нашої поразки 17—20 рр. треба шукати не в прогресивності московських ідей і не в консерватизмові українських ідей, а в першу чергу в тому, що у тодішнього проводу української революції не було зрозуміння ідеї української незалежности, а через це і не протиставлено Москві української державної ідеї. Причина в тому, що з перших днів революції не відірвались від московської деспотії, а все прагнули до федерації.

Відомо також, що Москві завжди була і є ворожою европейська культура і европейських ідей вона ніколи глибоко не сприймала, а поборювала їх, як і нині бореться проти них. Ф. М. Достоєвський, очевидно, краще знав це, коли писав, що: »Кожний росіянин, який став европейцем, не може не ненавидіти Росію«.

Европейські ідеї соціяльної організації суспільства з розвиненою індивідуальністю, як суб'єктом суспільної організації, були завжди чужими ідеями російської общини, для якої »мір — велікій, человек нішто«. А коріння російського соціялізму, як і комунізму, лежать у тій общині. В Европі ріс, розвивався і міцнів культ одиниці, в Росії завжди панівним був культ маси; одиниця рабськи була підкорена масі. Під цим впливом витворився в російській політичній думці ідеал свободи, рівности і демократії як цілком протилежний ідеалам Европи. Ідеал свободи на заході — це право одиниці впливати на державну машину, удосконалювати державний механізм. В Росії ідеал свободи — це нівелювання, зрівнювання всіх, що стоять вище від юрби.

Большевизм як модерна форма деспотії був у Росії підготовлений цілим історичним розвитком суспільних взаємин і є завершенням російської деспотії. Він не тому прищепився в Росії, що ніс передові прогресивні ідеї, як це проповідує УРДП, а тому, що там був пригожий ґрунт, піднотовлений історичним розвитком Росії. Московська деспотія розвивалася своїм самобутним, цілком відмінним від Европи шляхом і ніколи Росія не переймалася глибоко ідеями Европи, так, щоб вони обіймали весь уклад життя. Коли ж і сприймала Росія ці ідеї, то лише як

зовнішні форми. Далі мод — діло не йшло. Це добре розумів і російський революціонер Герцер, коли писав, про незмінність абсолютичної традиції в Росії. »Росія правиться адьютантами і естафетами. Сенат, Державна Рада і Міністерства — це просто канцелярії, в яких діла не розглядаються, а лише відписуються. Ціла адміністрація являє собою телеграфічні знаки, якими одна особа з Зимового палацу заявляє свою волю. Таку автоматичну услужну організацію легше потрясти на вершку, ніж змінити в основі. В монархії, коли князя вбито, монархія лишається, у нас (Росія) лишається деспотична машина бюрократичного порядку. Аби лише телеграф діяв, хто б ним не правив, — користися будуть«.

Большевизм нічого не змінив і не думав міняти. Тільки переніс місце осідку, хто править тим деспотичним телеграфом з Зимового Палацу до Кремля. Змінився телеграфіст, але телеграф не змінився. В передовій статті Газети »Ізвєстія« за 22 жовтня 1946 про засідання Президії Верховної Ради знаходимо підтвердження характеристики Герцена. »Значна частина заяв і скарг громадян керівними робітниками не розглядалась, а пересилалась до відділів ВКК-ому, до міських і районових рад«..., — тобто до адьютантів.

Замість поваги до державної влади, в Росії завжди існувала сліпа стихійна покора, і то не тільки в народі, а і в інтелігенції. Це знав і Ленін, коли в 1903 р., боронячи новий правопорядок в партії, що базувався на історичних традиціях російської імперії, говорив: »Нашій (російській) інтелігенції чужі правові переконання, які б дисциплінували її зсередини. Ми потребуємо зовнішньої дисципліни«.

В суспільно-політичному житті Росії хоч і була боротьба між слов'янофілами і західниками, та ніколи не доходило до остаточної перемоги західників. Нові ідеї демократії, принесені з Заходу на російський ґрунт, деградували в Російському общинному морі, розчинялися в ньому, нічого істотно в суспільному укладі не змінивши. Ці ідеї розхитали трухляву машину російської монархії, але не прищепилися глибоко в російському житті. Жовтневий переворот врятував розхитану европейськими ідеями російську деспотію і повернув все суспільно-політичне життя до перефарбованої, совєтської деспотії. Переворот не був поглибленням революційно-визвольної боротьби народів цілого сходу Европи«, як пише »Наша боротьба« ч. 3, з закріпленням тої ж деспотії, тільки під іншим кольором, з іншими гаслами. Большевизм, як політична система, і не думав поглиблювати визвольної боротьби, а рятував захитану деспотію, змодернізував її, надавши іншого кольору. Не випадково, очевидно, большевизм у вирі революцій, що прийшли після першої світової війни, ніде в Европі не закріпився, а тільки в одній Росії.

Основною трагедією в нашій визвольній революції було те, що соціялістична українська інтелігенція, як провідна верства тієї революції, не протиставила національно-визвольних ідей української державности російському імперіялізмові. Українські народні маси, українське селянство, не зважаючи на довголітній політичний гніт і неволю, зберегли в собі українські традиції, почуття національної гідности і окремішности, усвідомлення своїх інтересів і національно-політичний інстинкт. В перших часах визвольної революції ці маси виявили ту глибоку національну орієнтацію в маніфестаціях селянських та військових з'їздів, на яких домагалися створення військових українських формацій, скликання установчих українських зборів, не чекаючи дозволу з Петербургу. Завданням соціялістичних партій, яких історія висунула на державне кермо, було поглиблювати, розвивати цю стихійну національну свідомість українських мас. Інакше кажучи,протиставити національну ідею України ідеї Росії. Умови і загальна ситуація,— як зовнішня, так і внутрішньо-російська, — були винятково сприятливі.

Та цього не розумів провід української революції — соціялістична інтелігенція. Вихована в дусі марксизму, та інтелігенція не мала яскраво окресленого національного ідеалу, історичної програми України, а через це і не вміла протиставити завдань української нації завданням російської федерації. Ідея державної самостійности була для українських соціялістичних партій смішним і шкідливим шовінізмом, бо така була про це російська соціялістична думка. Національний ідеал у них заступав ідеал федерації або інтернаціоналу. Під цим гіпнозом космополітизму, інтернаціонального ідеалу перебували всі українські соціялістичні партії. А в практиці політичної роботи це призвело до того, що вся політика першого року революції велася так, щоб зберегти зв'язок з російською державою. Ідею української держави в наших соціялістичних провідників заступила ідея російської держави.

Народні українські маси на початку революції, ідучи за голосом національного сумління, домагаються виразної активної революційної політики щодо Москви; керівні ж сили тієї революції намагаються впровадити її в правові форми соціялістичної в теорії, а в практиці централістичної російської ідеї. Коли провідники української революції і приймали рішення, відповідні до її національних завдань, то лише під натиском мас, або під впливом зовнішніх подій, тому то і всі універсали українського уряду є скорше запереченням української державности, ніж ствердженням її.

В першому Універсалі говориться, що: »Нас приневолено, щоб ми самі творили нашу долю«, і тут же підкреслюється, що тільки в спілці з Росією.

Переляканий російський державний уряд іде на переговори з українським урядом, а цей після переговорів і уступок тимчасового уряду в Другому Універсалі визнає себе не органом української революції, а органом тимчасового російського уряду, заявляючи, що »ми рішуче ставимося проти замірів самовільного здійснення автономії України до всеросійського учредительного зібрання«.

Тоді як українська соціялістична інтелігенція, вірна засадам російської демократії, без чітко окреслених цілей на українську національну революцію, не маючи чіткої відповіді на питання, що має осягнути український нарід в революції, своєю політикою манівців дезорієнтувала українські революційні маси, російські большевики знали і добре розуміли ту небезпеку для Росії від національно-визвольної української революції. Один із лідерів большевизму, П'ятаков, на зборах комітету партії в Києві, де обговорювалося питання української автономії, заявив: »Піддержувати українців нам не приходиться, бо для пролетаріяту це рух некорисний. Росія без української цукрової промисловости не може існувати. Те саме можна сказати й щодо вугілля, хліба і таке інше... Якщо Україна відмежується таможним муром від решти Росії, то промисловість харківської, чернігівської, полтавської та інших губерній, яка носить кустарний характер, буде з успіхом конкурувати з відсталою місцевою фабрично-заводською промисловістю, що є кроком назад і для пролетаріяту небезпечне. В цьому рухові можна добачити і боротьбу національної буржуазії проти елементів соціяльної революції, вона старається національними путами зв'язати національний рух і повернути назад колесо історії«.

Большевики, як бачимо, хоч і були марксистами і ісповідували перед чужинцями його (марксизм) в теорії, в практиці були вірними ідеям московського імперіялізму, а перед небораками-українськими соціялістами справжні свої наміри прикривали ідеями пролетаріяту. І як послідовні налсідувачі традицій московської імперії, вони в практиці боротьби замінили звироднілу аристократичну верству добірною партією, тиранію замінили диктатурою пролетаріяту, общинний уклад артілями і колхозами, а на зміну російському імперіялізмові прийшла ідея всесвітньої пролетарської революції.

Проти української національної революції большевики послідовно використовують всі традиційні сили старої імперії. Найкращі українські традиції, патріотизм, войовничість, почуття власности, большевики, (а за ними й земляки наші, соціялісти) намагаються зогидити осміяти, називаючи їх шовінізмом, хуторянством, хахлацькою відсталістю.

В тій боротьбі зустрілося дві історичні сили: Росія і Україна. І трагедія сталася не тому, що ідеї Росії були прогресивніші, а ідеї України консервативніші, як думає УРДП, а тому, що наші маси в тій боротьбі опинилися без державницького проводу, який би розумів, що основний зміст боротьби був в площині національній, а потім в соціяльній. Українська революція 17 — 20 рр. суттю своєю, як і соціяльним змістом, була революцією національною. Соціяльно-політичні домагання мас, в першу чергу українського селянства, були органічно поєднані з національними ідеалами.

Зовсім інакше розуміла природу і характер тієї революції соціялістична інтелігенція. Вихована в дусі російської великодержавної демократії, перефарбованої відповідно до російських державних концепцій марксизмом, вона сприйняла революцію в першу чергу в площині соціяльній. Не національні ідеї, не інтереси української державности ставили українські соціялісти за головне в своїй політичній діяльності, а інтереси клясової боротьби всесвітнього пролетаріяту. Тому улюбленою фразою в неї (інтелігенції) була: »Маси не цікавляться самостійністю, вони цікавляться тим, кому буде належати земля і фабрики«. Відрізнити завдання України від завдань Росії ті люди не вміли, тому і схилялися перед інтернаціональною доктриною, за якою ховалися національні інтереси Російської імперії, перефарбованої революцією.

Ці вірнопідданські почуття були такі сильні, що навіть 1920 р. газета »Народнє слово«, стверджуючи відданість українських соціялістів інтернаціональній ідеї пише, що »коли б з Москви прийшов указ на Україну в інтересі оборони обох радянських республік, в інтересі революції скасувати в Українській Радянській Республіці не тільки такі комісаріяти, як господарства, військовий, шляхів і таке інше, але і комісаріят освіти, мало того, коли б в тих інтересах треба було скасувати українську мову на Україні, то українці були б і на цю жертву пішли«. (»Народнє Слово«, 1920 р., 28.10. Пітсбург).

Не розуміючи основного, українські соціялісти, ставши на чолі революції, не знайшли і єдино-переможної революційної тактики, а тому й намагалися національний рух народніх мас вправити в береги російської держави. Провідники української революції весь час хиталися між Києвом і Петербургом, а засліплені догмами Маркса — не добачили рушійної сили українського національного визволення — селянства.

Брак своєї державницької ідеї тримав соціялістичну інтелігенцію нашу в обіймах московської ідеї і не дозволяв відірватися від принадного впливу Москви. Навіть проголошуючи Третій Універсал, коли Росія була

в хаосі громадянської війни, коли не було ніякої влади після розгону установчих зборів, провідники української революції бояться брати владу в свої руки, запевняючи в Універсалі, що Україна не хоче відділятися від Росії. Україну проголошено Народньою Республікою, але в федеративному зв'язку з неіснуючою Росією. Український сентименталізм не дозволив українській »демократичній інтелігенції« стати проводирем пролетаріяту, як це зробили большевики, а Марксові догми перешкодили об'єднати всеукраїнське селянство як реальну національно-свідому і ворожу Росії силу, спершись на яку тільки і можна було закріпити українську державу. Сприйнявши революцію за Марксом (через Леніна), соціялістичні провідники її своїм соціяльним законодавством відштовхнули від себе і кинули в обійми реакції найсвідоміше національно українське селянство. Через засліпленість клясовою боротьбою, як єдиною рушійною силою історії, провід української революції не добачив національно-творчих сил визвольної революції. Хитаючись між поняттям нації і кляси чи суспільної верстви, ототожнюючи націю з суспільною верствою, український провід на протязі всієї революції не об'єднав національних сил, а розбивав їх, розпалюючи клясову боротьбу. Через оту клясову боротьбу провідники української революції мріяли прийти до світової революції, до вселюдської справедливости. Своєї державницької ідеї не було, а тому її місце заступила чужа: спочатку російська федерація, а пізніше інтернаціонально-вселюдська, а в практиці — знов російська.

Російські соціялістичні партії, як і большевики, ніколи не відступали від державницьких засад, українські соціялісти ніколи своєї державної ідеї не мали, як і не знайшли її і донині. Тому державницьку ідейну порожнечу в них завжди заступали чужі державні ідеали.

Зовсім інакше розуміє ліквідацію української державноси УРДП, коли в своєму органі »Наша Боротьба« ч. 3, ст. 47 пише: »Не можна тепер заднім числом з'ясовувати події так, що, мовляв, большевизм зумів спритно ошукати ліві українські елементи і за допомогою їх ліквідувати українську державу. Що плян тої ліквідації таїв у собі ще Ленін, а здійснив остаточно Сталін. Таке уявлення значно спрощувало б картину і шкодило б правдивому розумінню історичних подій. Ліквідація української державности прийшла не тільки через винищення большевизмом отих наших лівих елементів, що допомагали підпорядкувати Україну большевицькій Москві. Та ліквідація української незалежности стала мислимою тільки після ліквідації цілої ВКП(б) в державному перевороті 1917 р. (Єжовщина) (Очевидно, тут помилка: треба розуміти 1937 р.) Виходить, що незалежність втратила Україна не тоді, як Москва організувала в Харкові, а пізніше і в Києві Радянський уряд при допомозі отих же таки лівих елементів які, як твердить »Наша Боротьба«, ніколи не заперечували засадничо ідей суверенности українського народу, а тільки після єжовщини. До єжовщини та незалежність, за УРДП, виходить, існувала, бо ще існували деякі українські ліві елементи в апараті тієї незалежности. Большевики ніколи не збиралися ошукувати українських лівих партій та й не було нащо їх ошукувати, бо вони допомагали підпорядкувати Україну большевицькій Москві. Вони самі себе ошукали, допомігши покорити Україну. Ленін, а за ним і інші большевики, інтереси російської держави ставили понад большевизм, він (большевизм) тільки зміцнював цю державність. В українських лівих партіях тоді, як і тепер у соціялістів і в УРДП, клясова боротьба, інтереси всього людства були насамперед, а потім уже як додаток — українська держава. Своєї національної ідеї не мали, то й служили чужій, думаючи, що цією службою, совєтизацією рятують національну свободу. Та ж »Наша Боротьба« пише: »полівіння і совєтизація величезної частини української інтелігенції, а слідом за нею і українського народу, крім моментів соціяльних, диктувалося ще й потребою рятувати здобуті в революції національні свободи«, і щоб урятувати оцю національну свободу, українська інтелігенція приймає за откровеніє слова Леніна, що: »Україна може бути незалежною тільки як совєтська республіка або зовсім не буде незалежною«.

Ну й врятували!

Дивно, яка короткозора була ота ліва інтеліґенція, що, збираючись рятувати українську державну незалежність від Росії, »допомагає підпорядкувати Україну совєтській Москві«. За ту допомогу, як відомо, Москва як слід віддячила.

А сталося це тому, що большевизму як перелицьованої деспотії та інтеліґенція не розуміла, як не розуміє його (а може не хоче розуміти) і УРДП. Бо коли б вона його розуміла, то знала б, що самовизначення нації большевики трактувати як засіб світової революції, а в практиці як засіб рятунку російської імперії. Ленін в цьому питанні чітко і ясно говорить: »Окремі вимоги демократії, в тому числі самовизначення, **не абсолют, а частка** загально-демократичного (нині загально-соціялістичного) світового руху. Можливо, що в окремих конкретних умовах частка суперечить загальному, тоді її треба відкинути«. (Том 19, ст. 257-258)). Шкода, що наші ліві соціялісти цього не знали, а може не хотіли знати, а приймали слова Леніна за »откровеніє« та з усіх сил допомагали большевикам заволодіти Україною, щоб урятувати світову революцію, тобто в практиці російську імперію.

Ленін (а за ним і інші російські марксисти), добре розумів, що цілі і завдання української національної революції не збігаються з цілями жовтневої революції, тому то вони, як послідовники російського імперіялізму, в першу чергу настирливо і жорстоко переборюють українську державність. Революційна Україна 17—20 рр. стає для большевиків зовнішнім ворогом.

Питання влади для большевиків було основним, для закріплення тієї влади потрібна армія, яка може боронити владу й охороняти державу. І з перших же днів приходу до влади, большевики творять сильну армію, зміцнюють її за зразком передових тоді армій. Зовсім інакше підходили до державного будівництва українські ліві партії. Як вірні послідовники соціялізму, вони вважають армію знаряддям панівної кляси, а раз революція повалила ту клясу, то й армія стає непотрібною: її, в їхніх лівих умах, має заступити народня міліція.

Провідники большевизму були послідовними російськими державниками, а українські соціялісти послідовними льокаями російської великодержавної ідеї. Большевики, закріпивши владу, відновлюють мілітаристичну систему, як опору своєї диктатури, а український соціялістичний провід протягом перших двох років (до директорії) як послідовні антимілітаристи поборюють перші національні військові формації, бо вбачають в армії підпору буржуазії.

Тому то Київ і боронили під Крутами три сотні ентузіястів без амуніції, тоді як в Києві було повно війська і амуніції. **Трагедія під Крутами — це вислід політики українських соціялістичних партій, це кара за служіння чужим ідеям, за віру чужим богам, це наслідок переваги соціяльного над національним.**

На столицю української держави наступали полчища російського большевизму, очолені офіцерами російської імператорської армії, а Україна була роззброєна її проводом, що вірив у світову революцію і боявся свого національного мілітаризму, а українських офіцерів з російської армії, які стали на службу українській державній ідеї і творили національну збройну силу, від української революції відкинуто — як клясових ворогів.

Отже, не жовтнева революція, під якою УРДП розуміє »поглиблення революційно-визвольної боротьби цілого сходу Европи, викликала ідейну кризу в українському визвольному рухові«, а перевага інтернаціонального над національним у проводирів української революції, перевага клясових інтересів над інтересами нації обеззброїла українську революцію і зробила її неспроможною боронити українську державу перед наступом Росії.

Для большевиків, як і для російських соціялістів, питання держави було основним у революції. Всі російські партії були послідовними »единонеделімцами«. Одні свої погляди висловлювали одверто, другі (большевики) маскували їх ідеями світово-інтернаціонально і революції. Як послідовний носій ідеї російської державности, Ленін у своїх творах дає вичерпливі вказівки соціялістам малих націй. В XXI томі, стор. 261, читаємо: »соціяліст малої нації повинен центр ваги своєї агітації класти на другу частину нашої загальної формули: добровільне злучення націй. Він може, не порушуючи своїх обов'язків, як інтернаціоналіст, бути і за політичну незалежність своєї нації і за її включення в сусідні держави. XYZ і тощо. Але в усіх випадках він має бути проти національної замкнености, вузькости і відокремлености, за підкорення інтересів **окремого інтересам загального«.** Це державницька програма Леніна, яку послідовно застосовували Росіяни-большевики, вимагаючи того і від наших соціялістів. І треба ствердити, що українські ліві соціялістичні партії з честю для російської держави виконали вчення Леніна, а окремі з них були правовірніші за своїх російських учителів.

Не позбулися окремі українські партії того »ленінізму« і нині.

За чверть століття панування на Україні большевики прищепили певній частині української інтелігенції почуття інтернаціональної покори, як царат прищепив був почуття »единонеделімчества«. І через оті інтернаціональні окуляри, надіті большевиками, дехто не бачить того, що Україна була і є колонією большевицької Москви і ніякого »ренесансу« за большевиків не переживала, а послідовно спустошувалась економічно і обкрадалась духовно при сприянні отих своїх лівих. І оте прищеплене інтернаціональне, його перевага над національним не дає змоги »українським революційним демократам« бачити, що наступна революція в совєтській імперії буде в першу чергу революцією проти національного поневолення, а разом з тим проти соціяльно-економічних кайданів, які скували все суспільне життя людини, як і цілих народів.

Наступна революція в большевицькій імперії буде революцією національно-визвольною, в якій поневолені народи здобудуть свою суверенність. В тій революції змагатимуться ідеї народів, поневолених большевизмом з інтернаціональним гнітом, цебто проти московського великодержавництва, »единонеделімчества«, нині »братньої« багатонаціональної імперії.

Шлях до світової гармонії, до творчого співжиття народів лежить через розвинені нації, через національне відродження поневолених народів.

Доки є нації поневолювачі і поневолені, доки не може бути єдности і гармонії світової. Тому то в нашій боротьбі проти большевизму ми висуваємо гасло національного ви-

зволення поневолених народів, а з ним і визволення соціяльного. За допомогою інтернаціональних гасел большевикам удалося врятувати Російську імперію від розвалу. Борючись проти московського большевизму, революційні українські самостійницькі сили цим інтернаціональним формою, а змістом »єдінонеделімческім« гаслам большевиків протиставили гасло **свободи народам,** цебто замість московського большевицького рабства—національну і соціально-політичну незалежність народів, поневолених большевиками.—Національна ідея в цій боротьбі є головною, реальною і вирішальною. Зовсім інакше розуміє ту боротьбу УРДП, коли в »Нашій боротьбі«, ч. 3 ст. 29, пише: »Тим часом поняття людства стає в наш час явищем реальнішим і більш вирішальним для плянети, ніж поняття нації, роля якої нині стає тотожньою до ролі племени, роду чи феодального уділу в надрах централізованих абсолютних монархій в добу їх народження, тобто нація залишається фактом, але історія рахується з нею тільки тоді, коли нація стає чинником скріплюючим, а не роз'єднуючим, цілість людства«.

У »Питаннях ленінізму« Сталіна на ст. 47 читаємо: »Бувають випадки, коли національні рухи окремих пригнічених країн приходять до зудару з інтересами пролетарського руху. Самозрозуміло, що в таких випадках не може бути й мови про підтримку. Питання про право націй є не відокремлене, а частиною загального питання про пролетарську революцію, підкорене цілому і вимагає розв'язки з погляду цілого і в інтересах загального«.

Для »революціонерів« УРДП поняття людства є більш вирішальним, ніж поняття нації в їхній революції. Нації, мовляв, відмирають, їхня роля зводиться до ролі племени чи роду, а основне в теперішньому світовому укладі плянета, космос. Для Сталіна також поняття про право нації на самовизначення узалежнене від світової пролетарської революції.

У Сталіна виходить, що нації, перш ніж домагатись своєї незалежности, мають запитати в штабі світової революції, чи не суперечить їхня боротьба світовій пролетарській революції. І коли той штаб, а він як відомо в Москві, дозволить, то можна і слід змагатись; коли ж той штаб не дозволить, то таке змагання, якщо воно є, стає фашизмом. Коротко і ясно, а головне послідовно.

Іншими словами, більш поетично, але те ж саме говорять і революціонери з УРДП. У них вирішальним і основним для всієї плянети є питання людства, з націями то річ спірна, з ними можна числитись тільки тоді, коли вони не роз'єднують цілости людства. Виходить також, що поневоленим націям, перш ніж боротись за свою незалежність, треба запитати у »планітарному« штабі, чи та боротьба буде чинником скріплюючим інтереси людства, чи роз'єднуючим. Шкода, що панове в УРДП не вказують адреси того штабу. Сталін і то послідовніший...

В суспільно-економічних взаєминах після війни вирисовується дві лінії розвитку. З одної сторони, поневолені народи, нації змагають до визволення від колоніяльної залежности, до національного відокремлення, до самостійности; з другої сторони, в зв'язку з утворенням, вірніше поширенням світового ринку і світового господарства, є намагання до господарського зближення націй. Тенденція до господарського зближення ніяк не заперечує державної незалежности націй, не заперечує суверенности націй, як найвищої органічної форми людського співжиття, витвореної віками на підставі властивостей людської спільноти, їхньої морально-духової єдности.

Шлях до співпраці народів-націй лежить тільки через вільні нації, через взаємне довір'я на підставі добровільного зближення і погодження. А таке можливе лише після національного визволення з-під імперіялістичного гніту, після утворення національних суверенних держав.

Господарське об'єднання незалежних націй не тільки не заперечує національної ідеї, а навпаки, воно є можливим тільки після її здійснення, цебто після визволення поневолених націй. Інтернаціональна ідея большевиків, ставши засобом поневолення націй, цим самим заперечує себе, бо заперечує тенденцію світового розвитку.

Українська незалежна держава, що єдина забезпечує розвиток всіх творчих сил української нації як в матеріяльній, так і духовій площинах, забезпечуючи їй рівну і належну українському народові ролю між іншими націями, вища за кляси, партії чи групи. Тому боротьбі за неї мають бути підкорені всі інші моменти, бо доки український нарід не має державної незалежности, доти і участь його, як цілої суспільно-господарської і духової збірноти у всесвітньому господарстві зведена до ролі жебрака, об'єкта визиску чийогось, а не підмета історії.

Доки нація не оформила себе і не закріпила цього в своїй незалежній державній формації, доти оте »людство, як явище реальніше для плянети« не буде рахуватись з нею через нереальність цієї нації.

Нарід, який би він обдарований не був, коли не має власної держави, завжди був, є і буде позбавлений активної участи в історичному процесі всесвіту. Всі його надбання, всі вклади у всесвітню скарбницю життя використають інші, лишаючи йому крихти здобутків цивілізації і культури, кинуті як жебракові з ласки.

Тому і боротьба за незалежність держави є вирішальним і основним у нинішніх визвольних змаганях українського народу.

В перших наших визвольних змаганнях інтернаціональні ідеали заступили національну ідею, а державну самостійність підмінила клясова боротьба, через це і державу свою ми втратили.

Та ще й досі наші окремі політичні угруповання не позбулися отого державного нігілізму, коли утотожнюють націю з племенем, родом чи февдальним уділом або спорохнявілий федералізм вважають »закликом людства«, забуваючи, що через нього український нарід і втратив державу.

Ці люди найкраще себе почувають в умовах дезорганізованости, тому всякі вияви національної організованости, державности вони поборювали і поборюють з великим вереском про тоталізм, диктатуру, фашизм.

Ці люди, коли і визнають якусь організацію, то переважно принесену кимсь чужим, чужонаціональною рукою. Власна держава для них є ніби крамниця, до якої можна завжди заходити за »добробутом«, намагаючись мати перед нею якнайменше державних обов'язків.

Говорячи про Українську державу між іншим, вони підходять до неї з погляду власної ролі в ній. Не випадково, очевидно, ніхто з них жодним словом не обмовлюється про здобуття держави, зате про устрій в ній та ще найідеальніший, про правопорядок, соціяльний лад говориться у них дуже багато.

»Наша боротьба« на ст. 32, визнаючи, »що боротьба за Українську державу відбуватиметься певною мірою також і на Україні«, заздалегідь знає, що революційно-самостійницькій організації, яка стоїть в авангарді нинішньої боротьби на землях »не судилося грати будьякої помітної ролі в наступній українській демократичній революції».

»Найдемократичніші революціонери«, нарешті, хоч пізно, визнають, що боротьба за Українську Державу бодай **»певною мірою«** відбуватиметься на українських землях, і, звичайно, як і належить не-тоталістам, а демократам, певні, що помітна роля в тій боротьбі належатиме тільки їм. Ці панове говорячи про »демократичну революцію«, уявляють, що та революція відбуватиметься десь, мабуть там, де є та партія, що збирається відогравати вирішальну ролю в тій революції, а на Україні революція буде тільки »певною мірою« .

Оригінальне розуміння революції і досить »нове«.

Українському народові в тій »демократичній революції« не відводиться ніякої ролі. Та хіба й могло бути інакше, адже та революція на Україні відбуватиметься тільки »певною мірою«.

Щось плутано виглядає ота революція за »Нашою боротьбою«, дуже бо вона оповита баварським туманом...

Вирішальна роля в усіх революціях народніх належала масам. І в українській визвольній революції народні маси, пригнічені національно, уярмлені соціяльно-економічною системою большевизму, що спирається на режим абсолютизму і диктатури однієї партії, будуть вирішальною силою. Вони не **»колись«** стануть до боротьби, а вже стали і стали не вчора і не нині, а боротьба та власне й не припинялись, хоч форми її були різні. Нині тією боротьбою охоплені всі українські маси, як і маси інших поневолених народів. На одних відтинках фронту боротьба відбувається в збройно-політичних формах, на других в економічній, де маси, боронячись від страшного визиску, чинять економічний спротив проти заходів режиму. Більше того, ця боротьба дедалі більше охоплює і культурне життя. Всі оті чистки серед письменників, художників, робітників мистецтва не випадкові, як не випадково совєтська преса зчинила галас проти націоналізму на культурному фронті.

Все підсовєтське життя охоплене тією боротьбою, яка є одним із етапів грядущої національно-визвольної революції. Та революція не буде революцією проти якоїсь частини того ладу, бо вже й тепер спротив ворогові народні маси чинять на всіх відтинках життя. Вже тепер утворилося два табори: по одній стороні барикад стоїть режим з усіма його атрибутами, по другій стороні — народні маси. Суттєвим є те, що народні маси стали проти того ладу і то в усіх ділянках життя, тут уже корективи неможливі.

Національно-визвольної революції в СССР не можна розглядати як протирежимної, яка має тільки замінити політичну частину всієї системи, витвореної в імперії. »Наша боротьба«,, ч. 3, саме так і уявляє »демократичну революцію«, коли пише, що: »Та демократична революція тільки звільнить нове суспільство від пут большевицького тоталітаризму, а поневолені нації від московського імперіялізму«.

Таке розуміння звужує поняття революції до протирежимного повстання. »Наша боротьба« боїться, щоб та революція не зачепила основ совєтської системи, в першу чергу суспільно-виробничих відносин, витворених в тій системі, вважаючи, що в тій системі витворюється нове суспільство, тому і зводить завдання революції до звільнення уже наявного нового суспільства тільки від тоталітаризму. За УРДП, все зло в тоталітаризмі, а причин, що породили його, вони не хочуть бачити.

Причиною того зла є соціяльно-економічний уклад, всі виробничі відносини у большевицькій імперії, створені штучно для побудови »безклясового суспільства«.

В СССР вся промисловість, як і сільське господарство всіх рис капіталістичного гос**на.** Удержавлення не позбавило совєтське господарство всіх рис капиталістичного господарства. Робітник на підприємстві, як і се-

лянин у колхозах, не творчий учасник виробничого процесу, а механічний виконавець з наймізернішою платнею. Господарська демократія не існує, а виробничі наради, що в теорії мали її замінити, перетворені в засіб для збільшення визиску. Органів господарської контролі, де брали б участь виробники, споживачі і представники держави, не існувало ніколи.

Вся господарська політика, розміри виробництва, ціни продукції, форми управління, як і розміри заробітної платні та розпорядок на підприємствах і в колхозах — все рішає державний апарат без участи і контролі народніх мас.

Антисоціялістичний характер советського виробництва розумів ще Риков, коли на комуністичному зібранні в Москві говорив: »Я не відчував, на превеликий жаль, ні на одних зборах робітників, щоб робітнича кляса дійсно відчула, що ось вона дійшла до того моменту, коли починає закладати перші цеглини соціялістичного ладу«.

Большевики, протиставлячи господарство советської Росії капіталістичному, ввесь час деклямують, що їхня плянова система позбавляє господарство криз і цим істотно відрізняє його, як передове, від відсталого капіталістичного. Насправді ж большевицьке господарство, як ніяке капіталістичне господарство світу, перебуває в стані перманентної кризи, диспропорції. Криза сировини, криза металю, криза паперу, криза товарів широкого вжитку, криза транспорту, експорту і т. ін. Немає галузі господарства в большевицькій системі, яка б не знала диспропорції між нею і іншими галузями господарства.

Товаровий голод при надзвичайно низькому життьовому рівні робітників і селян став нормальним явищем цієї »передової« системи.

Большевицька економічна система, яка є нібито плянова, справді ж є найхаотичніша. І від цього хаосу в практиці, а пляну в теорії, країна, що має колосальні природні ресурси, ввесь час перебуває в стані хронічної кризи, товарового голоду.

В суті своїй удержавлене господарство советської Росії більш нагадує рабовласницьке чи кріпосницьке, де є один господар — держава. Кріпосницький характер його ствердив і представник Робітничо-Селянської Інспекції Гольдін, заявивши, що: »Всі заводи у нас поставлені під кріпосну опіку, чого не було навіть у дореволюційній Росії«.

В державному бюджеті СССР на 1946 рік прибутки від всієї промисловости мізерно малі. Всіх прибутків в бюджеті передбачено 333,4 мільярда крб., з них на прибутки від державної промисловости припадає тільки 16 мільярдів, тобто 4.8%.

Зате витрати з державного бюджету на удержавлену промисловість становлять 63,8 мільярда карбованців, або 2/3 всіх витрат, призначених на народнє господарство.

Немає потреби доводити, що такі неспівмірно малі прибутки від отої найпередовішої промисловости пояснюються не високою заробітною платнею і не дешевизною продукції. Реальний пересічний рівень заробітної платні робітників, селян, як і всіх працюючих, в кілька разів нижчий від заробітньої платні робітників найвідсталіших капіталістичних країн; більше того, реальна заробітна платня нижча в советській Росії, ніж була у дореволюційній Росії.

Вироби советської промисловости в 2 — 3 рази дорожчі від виробів капіталістичних країн, вони дорожчі і від виробів дореволюційної Росії. Про соціялістичне (найпередовіше) сільське господарство і про рівень життя селянства, як і робітників у ньому, немає що й говорити, бо ота передова плянова промисловість весь час живиться за рахунок сільського господарства. Селянство в соціялістичному сільському господарстві не забезпечується найелементарнішими засобами до життя. Те господарство забирає від селянства колосальну кількість праці, за яку майже нічого не дає. Засоби до життя селянство здобуває з мізерних розміром не більше 0,25 га городів.

Причини таких деградуючих виробничих відносин треба шукати не в людях, що керують господарством країни і не в шкідництві та саботажі, як і не в спротиві отих »реставраційних елементів«, за термінологією УРДП, а в самій господарсько-економічній системі. Та система, побудована за догмами марксизму-сталінізму, мала забезпечити будівництво нового »безклясового суспільства«.

Не добробут даного реального суспільства був і є вихідним моментом при побудові тієї системи, а збудування нового »безклясового«, як його уявляли творці тієї системи.

Істина завжди конкретна.

Соціяльно-економічна система, що мала на меті побудову нового суспільства, відірвавшись від реальности, від конкретности, йдучи за догмами, повернула всю економіку країни до рабовласницьких відносин.

Всяка творча ініціятива в продукційно-господарських відносинах СССР відсутня. Господарська діяльність в країні скована кайданами реакційного державного капіталізму, бо удержавнивши всі засоби і знаряддя виробництва, большевики вбили творчу ініціятиву, знищили стимули праці. Через це не спромоглися витворити вищих продукційних відносин, навіть озброївши промисловість високою технікою. Замість трудової творчої ініціятиви у людей, їх перетворено в мовчазний додаток до машинізованого господарства та індустрії.

Інший погляд на большевизм, як соціяльно-економічну систему, обстоює УРДП. Для них все зло не в соціяльно-економічній си-

стемі большевизму, а тільки в режимі, в людях, що здійснюють ту систему. Тому і »демократичну революцію« свою вони уявляють як революцію проти режиму. Соціяльно-господарських відносин та їхня революція не повинна чіпати, бо вони, мовляв, є найпередовіші, а всяка заміна їх є реставрацією.

За теорією марксизму, розробленою досконало большевиками відповідно до їхніх цілей побудови »безклясового суспільства«, все зло людства полягає у власності на знаряддя виробництва. Большевицька система, удержавивши знаряддя виробництва, нібито позбавила суспільство того основного лиха, отже в теорії вона поклала підвалини і для побудови якогось нового суспільства. Ця теорія полонила і УРДП. А тут іще ота тенденція світового господарства, що іде після війни до усуспільнення, плутає карти. Виходячи не з того, що дала в практиці та теорія, а з того, що мала дати, УРДП признає і соціяльно-економічні відносини совєтської Росії за непорушні, а »демократична революція« усуне, скореґує вивихи большевизму, який сам приготує нове суспільство, бо реставраційні елементи відімруть, а з ними за теорією демократичної революції відсохне й большевицький струп. »Зникнуть ці елементи (реставраційні), не залишиться ніяких підстав для існування большевизму«.

Просто і ясно, хоч і наївно.

Так, в світовій економіці, зокрема в Англії, є тенденція до націоналізації, тільки не до удержавлення всього господарства, до обмеження прав окремих людей на знаряддя виробництва. Тенденція є закономірним процесом і має на меті позбавити світове господарство від хаосу, унезалежнити його від примх світових потуг, а підпорядкувати його добробутові загалу. Та тенденція ніяк не має на меті убити трудову творчу ініціятиву людини, вона тільки скеровує її в інтересах всього суспільства. Націоналізація вирішальних галузей промисловости нічого спільного не має з удержавленням всього господарства, до голярень включно, як це заведено в совєтській системі. Трудова ініціятива не убивається, навпаки, вона набуває ширших розмірів.

Капіталізм вивласнив робітництво і певні шари селянства від засобів і знарядь виробництва, за усуспільнення відбувається зворотний процес: відібране і пограбоване у трудових мас повертається їм.

Але цей процес нічого спільного не має з большевицькою господарською системою, де працююче робітництво і селянство позбавлене всякої участи, як господар, у виробництві. Совєтська система, як останній етап капіталізму (державний), удержавнивши всі знаряддя і засоби виробництва, перетворила всю промисловість і господарство країни в державну рабовласницьку фабрику, а населення в мовчазних рабів, позбавлених активної творчої участи у виробничому процесі. Ця система знищила в людях сенс праці, **трудову ініціятиву,** бо її не може бути без того, щоб селянин, працюючи на землі, не користувався з здобутків своєї праці. Знищену ініціятиву до праці ця система замінила стахановським батогом, тому і зайшла в глухий кут і цим прирекла себе на неминучу загибель.

В тому лежать, на нашу думку, і причини перманентної кризи, товарового голоду, занепаду тваринництва, занепаду всього сільського господарства, колосальних втрат як в сільському господарстві, так і в промисловості, різних крадіжок, зловживань — всього хаосу »плянового« большевицького господарства. Без повернення ініціятиви, основаної на праці, господарство це не може довго існувати, а повернути її совєтська система не зможе, бо цим самим вона себе ліквідує, як систему, витворену для побудови »безклясового суспільства«. Народні маси борються проти совєтської системи, як тоталітарної державно-капіталістичної. Удержавлення сільського господарства большевики, як і УРДП, вважають за найбільше досягнення і твердять, що та колективізація (удержавлення сільського господарства) закріпилася в селянських масах. Та воно не так, коли придивитись глибше до тих настроїв, що є панівними в селянських масах. Навіть між рядками скрупульозно-цензурованої совєтської преси пробиваються справжні настрої і тенденції селянства, »ощасливленого« колхозами. Ці настрої є такі, що »ощасливлені« колхозники не миряться з колхозними кайданами, а борються за повернення права на трудову ініціятиву.

Не випадково очевидно совєтський уряд змушений був через півтора десятка років після колективізації утворити минулого року спеціяльний орган, подібний до колхозного міністерства. В завдання цієї Ради (міністерства) входить: »Рада в справах колхозів повинна: § 2 охороняти громадську землю колхозів — основне джерело сили і моці колхозного ладу — від розкрадання та від зазіхань на неї приватновласницьких елементів« (»Ізвєстія«, 22 жовтня 1946 року.).

Мабуть оті приватновласницькі елементи такі сильні, що загрожують самій колхозній системі, коли уряд змушений був утворити спеціяльну раду для боротьби з ними.

До війни в колхозах розкрадали продукти, а після переможної війни свідомі колхозники почали розтягати саму основу колхозної системи, — удержавлену землю, об'єкт праці.

Народні маси совєтської імперії невдоволені не тільки з тоталізму і борються не з ним одним, а невдоволені і борються проти всієї соціяльно-економічної і політичної системи, виявом якої і є отой тоталізм.

Боротьба йде за повалення большевизму, як державно-капіталістичної системи, яка

тоталітарно обручами державного терору скувала трудову творчу ініціятиву людей і поневолила цілі народи.

»Демократична революція«, яку проповідує УРДП, не повина зачіпати всієї системи большевизму, а »тілько звільнить людство від пут большевицького тоталізму«.

За Сталіним, шлях до соціялізму, (тепер уже до комунізму, бо соціялізм збудовано), іде через удержавлення всієї промисловости і сільського господарства. За УРДП, »шлях до нашої національної незалежности іде через завод і сільсько-господарську артіль« (Наша Боротьба, ч. 3, ст. 35.).

»Демократична революція«, зберігаючи в засаді всю систему, іде до своєї мати тим же шляхом, що й большевики після жовтневої революції, тому і ту революцію УРДП вважає »поглибленням революційно-визвольної боротьби народів цілого сходу Европи«. Очевидно і фінал тієї революції був би такий, як і в большевиків.

Большевизм для них тільки струп, який існує доти, доки в середині його існують »реставраційні« »консервативні« елементи, що живлять його. Не стане тих елементів — і нове суспільство, створене вже большевиками, »демократична революція« звільнить від струпа.

»Відмирання большевицького струпа відбуватиметься одночасно і в міру з відмиранням реставраційних елементів в СССР. Власне большевицький тоталітаризм і може виправдати своє існуваня тільки наявністю контрреволюції, тобто реставраційних елементів. Зникнуть ці елементи, не полишиться ніяких підстав для існування большевизму«. (»Наша боротьба«).

Ціле »откровеніе« в теорії »демократичної революції«.

Підставу для існування большевизму дають оті »реставраційні елементи«. Коли б їх скорше позбутися, то й большевизму не стало б. Большевизм, як відомо, за реставраційні елементи вважає, в першу чергу, українське селянство. Тому так послідовно винищував його, а нині створив спеціяльну Раду для боротьби з тими елементами. УРДП також вважає, що для того, щоб позбутися всяких підстав існування большевицького тоталітаризму, треба позбутися тих реставраційних елементів, бо вони, мовляв, дають підставу існування большевизму. Чим скорше не стане їх, цебто чим скорше їх знищать большевики, тим скорше й сам большевизм перестане існувати. Отоді то настане час для »демократичної революції«, »яка спирається не на відмираючих власників, а на нову людину, що в крові і в муках революції зростає кількісно і якісно в сьогоднішній Україні«.

З погляду большевизму, вся Україна сьогодні — це оті »реставраційні елементи«. Вони шарпають большевизм, борються з ним, чинять йому спротив на господарському і культурному відтинках життя, а УРДП вважає, що вони дають підставу для існування большевизму, живлять його.

Якась нова це діялектика. Така могла витворитися тільки в »партії«, позбавленої живих зв'язків з українськими масами, в партії утвореної на еміграції.

Большевики ввесь час свій терор виправдують боротьбою з контрреволюцією, а УРДП існування большевизму пояснює наявністю »реставраційних елементів«.

Оця нова »емігрантська діялектика«, що ніяк не може відірватись від московського струпа, і протиставляє революційний схід контрреволюційному заходові після завоювання Західньої України 1939 року.

»Зустріч між сходом і заходом України приходить, як зустріч чужих світів. Взаємного зрозуміння між консервативним заходом і революційним сходом немає« (»Наша боротьба«, ч. 3, ст. 41).

А немає його на думку УРДП тому, що »позиція галицького села і галицького громадянства взагалі — дрібноміщанська«.

Трохи інакше воно було. Західня Україна, доки не бачила отого большевизму, захоплювалась ним. Власне не вся, а частина інтелігенції Західньої України таки захоплювалась.

Прихід большевиків на західньо-українські землі 1939 року скинув полуду з очей і тієї незначної частини інтелігенції. Весь національно свідомий Захід України стає до боротьби проти большевизму. На західніх землях зустрілися не східні і західні українці, а московський большевизм з українським націоналізмом. Природньо, що український націоналізм був ворожий до московського большевизму і став до боротьби проти нього. Більше того, своєю національно-революційною свідомістю заходу зактивізував і революційний схід до боротьби проти загарбників. Ця »зустріч« витворила синтезу революційно-визвольної боротьби проти большевизму і фашизму, зактивізувавши революційні сили українського народу, оформивши їх в єдиний революційно-визвольний фронт боротьби за державну незалежність.

»Наша боротьба« майже повторює »писання« львівської газети (совєтської) про дрібноміщанську власницьку психологію, про невдячність націоналістичного заходу України за визволення зі сходу.

Кому і нащо потрібне оце протиставлення »революційного« сходу »консервативному« заходові, оте »схід бунтує проти консерватизму, традиціоналізму, проти націоналізму«, як пише друге число »Нашої боротьби«.

Лише не українській визвольній боротьбі і не національно-визвольній революції.

Дивно той »схід« виглядає в уяві УРДП.

Ввесь час большевицької окупації він боровся за свої національні традиції і таки зберіг їх, не зважаючи на заходи ворога вини-

щити їх, зберіг і ту національну ідею, що глибоко вкорінена в минулому української історії, в усій боротьбі нації за свою незалежність і раптом починає бунтувати проти того, за що віками боровся.

Щось тут не так. Не »схід« бунтує проти націоналізму і традиціоналізму, а бунтує УРДП, вірніше, хоче того бунту. Тому і протиставляє український схід українському заходові і,стоячи на позиціях ленінізму, бачить різницю соціяльних типів української нації.

Український нарід (без сходу і заходу) веде боротьбу проти московського большевизму не як режиму, а як соціяльно-економічної і політичної системи, що гнітить творчі сили нації, прагнучи фізично ліквідувати її. Боротьба та, як перша фаза національно-визвольної революції, відбувається в площині національній, соціяльно-економічній, виробничій і політичній та духово-культурній. Боротьба йде не за ідеал всесвіту, а перш за все за добро української нації, (а тим самим і за вселюдські ідеали). Боротьба йде перш за все за державну незалежність, в якій нація оформлює і закріплює свою національну ідею, стаючи активним творчим чинником історичного процесу.

В соціяльно-економічній площині боротьба йде за повалення основ большевизму, як державно-капіталістичної системи, проти рабських, (хоч і удержавлених **не усуспільнених),** виробничо-господарських взаємин. Ціллю тої боротьби є: зняти кайдани з виробничих сил країни, позбутися колоніяльної залежности українського господарства, як основи добробуту народніх мас, від большевицького імперіялізму.

Не за поворот і не за реставрацію передреволюційного економічного укладу, а за новий уклад, в основі якого будепокладена трудова творча ініціятива в усіх галузях господарської діяльности людини і нації, без якої неможливий поступ виробництва. Національно-визвольна революція прагне до такого господарського ладу в українській державі, в якому робітник буде співучасником виробництва, його господарем, кустар — власником своєї майстерні без визиску чужої праці, а селянин — власником землі і продуктів, добутих з неї своєю працею. Форми землекористування прийме український народ у незалежній державі такі, які найбільше забезпечать інтереси нації, як і поодиноких її членів і даватимуть необмежений розвиток трудової ініціятиви.

В політичній площині нац. визвольна революція прагне до повалення диктатури і монопартійного режиму, за творчу співпрацю української нації з іншими народами, за співжиття вільних народів.

Для того, щоб на зміну приреченому на загибель большевизму з його диктатурою прийшов новий лад справжнього народовластя, свого, а не позиченого у когось, потрібна боротьба всього населення, скерована на ліквідацію большевицької системи і ладу, як найреакційніших, які знав світ.

Нинішня боротьба народів, поневолених большевизмом, в авангарді якої стоїть український народ і має такий конкретний зміст, сила тої боротьби в її конкретності, в тому й запорука перемоги наступної визвольної революції.

М. М.

Рецидиви соціялістичного невігластва і блуду в українській політичній думці

Сучасні російські імперіялісти (а за ними в унісон й деякі наші земляки), опозиційно настроєні проти теперішнього (большевицького) режиму, залюбки культивують дурійку про те, що »велика соціялістична революція«, мовляв, »зайшла в раковину з калом« та що »великі соціяльні гасла« цієї революції були нібито зраджені, а трудящі обмануті.

Об'єктивно ворожа до української національної ідеї агентура культивує і поширює історіософію революцій 1917 р. аж до того, що »коли б Ленін був живий, то цього б (теперішнього стану речей) — не було«. Думка ця до певної міри популярна в деяких колах нашої космополітичної інтелігенції, яка в своєму політичному невігластві договорюється і до таких дурниць, як »роки 1921 — 1927 на теренах УССР були часом ренесансу української культури«.

Українська політична думка повинна рішуче поставити питання: чи »великі гасла великої революції 1917 р. »були зраджені недостойними провідниками революції, що »завели її в раковину з калом«, чи ті »великі гасла« були **самі** »раковиною з калом«, яка при найпослідовнішому дотриманні »гасел« не могла принести трудящим нічого, крім »аромату«, їй притаманного.

Нині з певних груп українського громадянства, — (соціяліствуючих всіх мастей) — ці »ідейки« підносяться під совсом того, що ідею національно-визвольної боротьби укра-

інського народу треба наповнити соціяльним змістом, щоб заохотити, мовляв, трудящих з боку черева. Ми вже не згадуємо про моральний, етичний і політичний сенс цієї »черевної ідеї« як рушія національно-визвольної боротьби, бо ще свіжий гіркий власний досвід 1917 — 20 років з »черевною українською десятиною«, надто живий і повчальний.

Тут ми ставимо питання про те, що соціяльні ідеї »великої революції 1917 року« були суцільним пропагандивним блефом нового видання російського імперіялізму, розрахованим на невігластво »трудящих« в лівому крилі їх (люмпен) і співзвучний йому елемент серед інтелігенції — духовний космополітичний люмпен, які й створили »рушійні сили революції« (а властиво — обновлення, гальванізацію імперії).

Цей духовний космополітичний, паразитуючий на суспільному організмі люмпен і в ідею української національно-визвольної боротьби протаскує свої »ідейки« »робітничо-селянської« (або селянсько-робітничої) України під проводом »трудової інтелігенції«.

Жалюгідна пародія на відомі зразки!

Соціяльна проблематика, стаючи рушійною силою, домінантою **національної** революції, стає гробокапателем **національного** визволення, бо ворог в соціяльній проблематиці буде завжди »радикальніший«, ніж соціялісти поневоленої нації.

Коли наймит хоче стати господарем і вибудувати власну хату, то завжди повинен, мусить з конечности зробити це коштом власного черева, а не навпаки.

Основне гасло — ідея соціяльної революції 1917 року, що була адресована до 80% населення, звучала: »Земля селянам« (не згадую **похідний** від нього бульварно-пропагандивний антураж, як »бий поміщиків« і т. д.).

Аналізуючи ж конкретний зміст гасла-ідеї »Земля селянам« відносно ідеї Української Суверенної Держави перед 1917 роком, ми виявляємо, що 65% землі перебувало в **селянському землеволодінні** і 35% в землеволодінні валиких землевласників.

Формально гасло »Земля селянам« на перший погляд нібито було не без сенсу. Але з соціяльно-економічного огляду це було чистою фікцією, бо на ділі понад 90% всієї орної землі на Україні перед 1917 роком перебувало в **фактичному землекористуванні** селян (в трудовому користуванні) і лише 9% всієї орної землі України перебувало в фактичному землекористуванні великого (не селянського) господарства, — цебто поміщицького тощо.

Річ у тому, що велике поміщицьке екстенсивне землекористування, як економічно нерентабельне в умовах кризової структури сільського господарства України перед 1917 роком, поступилось безпосереднім господарюванням перед комплексом трудового селянського землекористування (на засадах різних форм оренди — грошевої, натуральної і т. ін.).

Лише на 9% орної площі України велось господарство в комплексі великого господарства (не селянського). Це велике господарство (не селянське) **економічно** було допоміжним цехом промисловости для переробки с.-г. сировини (цукрова, горілчана, винна, тютюнова тощо), продукуючи насінньовий, селекційний матеріял, частково провадячи науково-дослідну роботу. Лише на півдні України існували деякі великі господарства, що цієї допоміжної до промисловости ролі не відогравали, як от знаменита Асканія Нова в Таврії, яка вже до 1917 року була славнозвісним заповідником фавни і флори, знаним у цілому світі.

То правда, що поміщицька земля, якою користувалися селяни на засадах оренди, обтяжувалась 5 — 10 карбованцями (або 10 — 20% всієї продукції цієї землі), додатковим тягарем орендних плат в порівнянні з власною землею і що орендні відносини обмежували господарську ініціятиву виробника-селянина в широкому розумінні (сівозміна, раціональний землеустрій і т. ін.), але передача цієї землі, за гаслами »великої революції« у **правну** власність селян лише могла б оформити уже **фактичний** стан посідання і реально не збільшувала селянського землеволодіння ні на один гектар, цебто, не розширювала в економічно-господарському розумінні селянського господарства.

Отже, при найбільш педантичному і чесному дотриманні гасла »земля селянам« практично український селянин не міг у натурі дістати жодного гектара додаткової площі, не міг додатково вкласти жодного дня праці і не міг випродукувати жодного додаткового пуда зерна, а лише **евентуально** міг заощадити з наявного вже перед 1917 роком рівня своєї продукції виплачувану в різному вигляді орендну плату.

Реально передати селянам (в натурі) можна було лише 9% орної площі України, що перебувала в фактичному землекористуванні великих землевласників. Але чи можна було передати цю землю селянам і перекласти в зв'язку з цим на них продукування насіння цукрового буряка, науково-дослідну, селекційну роботу і т. ін.? — Звичайно, не можна.

Практика показала, що навіть теперішня система на Україні не передоручила цієї роботи колхозам і тримає в землекористуванні совхозів на Україні понад 12% орної площі, тобто на третину більше, ніж фактично мали в своєму користуванні землевласники перед 1917 роком.

Отже, соціяльне гасло »Земля селянам« в фактичному своєму сенсі перед і після 1917

року на Україні було безпредметним демагогічним туюком і не мало під собою ніякої економічної підстави.

В чому ж був **реальний** зміст економічної кризи сільського господарства на Україні перед 1917 роком і на тім тлі соціяльних загострень?

Проблема упорядкування землекористування на Україні перед 1917 роком мала безперечно своє значення, але все ж побічне і другорядне, а не вирішальне. Самі поміщики шукали шляхів до звільнення **формального** від землі, яка вже фактично перебувала в економічному комплексі індивідуального трудового селянського господарства.

Криза економічна (і на тій основі соціяльні загострення) полягала в тому, що перед 1917 роком Україна була (і нині є) сільськогосподарською густо-заселеною країною екстенсивного господарства без рівнобіжного, гармонійного розвитку національної промисловости (як і нині є), що в цілому становило б економічну цілість.

Колоніяльна залежність України від Росії і штучне затримування розвитку промисловости на Україні обмежували (і зводили нанівець) можливості поширення внутрішнього українського ринку збуту продукції сільського господарства і на тій підставі інтенсифікації сільсько-господарського виробництва. Це прирікало українське сільське господарство на економічне падіння на стабільному рівні структурно відсталої продукційности. Зріст сільського населення, роздріблення землеволодіння і павперизація поступово і неминуче вели до деградації економіки сільського господарства України.

Суть питання в тому, що Україна давала Москві пшеницю й сало, вугілля і руду та іншу сировину, а на тій основі розвивалась промисловість Росії, покидьками продукції якої задовольнялось населення України, віддаючи за півдарма золоту пшеницю в замін за дорогий ціною і поганий якістю російський ситець.

Проблема сільського господарства в соціяльно-економічному сенсі на Україні в 1917 році стояла (і зрештою принципово стоїть і нині) так:

а) За московським гаслом »Земля селянам« реально можна було увільнити селян України від сплати великим землевласникам щорічної орендної плати 25 — 35 рублів мільйонів золотом і **правно** закріпити великовласницьку землю, що перебувала у фактичному користуванні селян.

б) За українською ідеєю Суверенности — відірватись від Росії і 400 мільйонів золотих рублів щорічного зиску, що їх діставала перед 1917 роком Москва від експлуатації своєї колонії України (переважно через зовнішню торгівлю українськими продуктами і внутрішньо-економічну політику), повернути на індустріалізацію України та на тій підставі відкрити і поширити українському хліборобові величезний український ринок збуту сільсько-господарської продукції. Це призвело б до докорінної реконструкції виробничої структури сільського господарства на інтенсивних засадах і подвоїло-потроїло б продукцію його (що рівнозначне збільшенню орної площі в два-три рази при даному рівні продуктивности).

Це розв'язало б кризу створеного Москвою »аграрного перенаселення« України.

Заходи ж організаційного і технічного порядку (до яких в цьому трактуванні відносимо і правне оформлення у власність селянам орендованої у землевласників землі, корективи в землеволодінні Івана і Степана — (»куркулі« і бідняки — і т. ін.). Лише довершили б практично (»підмели хату«) революцією в економіці сільського господарства України на основі національно-державної суверенности.

Так справа стояла в 1917 році (і так воно є і нині) з соціяльним змістом гасла »земля селянам«.

Аграрне питання на Україні може бути розв'язане в інтересах українського народу, передусім селянина, лише як **національно-політична,** а не соціяльна проблема, бо »найреакційніше« його розв'язання в Суверенній Державі буде без усякого порівняння соціяльно вигіднішим українському селянинові, ніж »найреволюційніше і соціяльно-найсправедливіше« в Україні-колонії.

Гніт поміщика на Україні (соціяльний момент) перед 1917 роком коштував селянам щорічно 25 — 35 мільйонів золотих рублів або 5 — 7 карбованців на одного селянина, а гніт національно-державний (момент політичний) коштував перед 1917 роком Україні 400 мільйонів золотих рублів щорічно, цебто 80 — 90 карбованців на селянський двір, яких селянин не добирав на експорті за кордон його продукції і переплачував на протегованих митами, акцизами і тарифами товарах московської промисловости.

Перед 1939 роком колоніяльний зиск Москви з України становив річно понад 1 мільярд золотих рублів, тобто 200 — 250 рублів з одного колишнього господаря (нині колхозника).

Отже гасло »великої революції« »Земля селянам« своїм змістом є фікція, »великим і благодійним« для українського селянина воно не було і не могло бути, тому ні в яку »раковину з калом«, в наслідок »зради« чиєїсь не заходила і не могла заходити, бо само воно було в своїй суті і цілях »раковиною з калом«, призначеною для наших »соціялістів і соціяліствуючих«, від 1917 року починаючи і донині.

З позицій економічних інтересів українського селянина він потребував в 1917 році (і понині) не **соціяльного,** а **національного** визволення. Поліпшення соціяльних відносин

прийшло б як вислід національного визволення. Підкреслюємо — поліпшення соціяльних відносин, а не соціяльного визволення, бо пора покласти край і брехні про соціяльне визволення, бо гасло: »кожному по потребі і від кожного по спроможності« — є найбільшим шантажем. Про цю »ідею« найвищої »соціяльної справедливости« Карл Кавтський з убивчою іронією і сарказмом сказав: »а про другу, вищу стадію соціялізму — комунізм (коли буде здійснюватись згадане гасло — »по потребі і по спроможності — М. М. навряд чи можна говорити як про щось більше, ніж благочестиве побажання«.

В. П. С.

Євген Коновалець

(Спроба характеристики)

Постать полк. **Євгена Коновальця** в історії визвольної політики України можна вже тепер з перспективи 9 років оцінити і аналізувати »sine ira et studio«. Не треба бути сторонником ні його політичного напрямку і переконань, ні його політичних методів, щоб визнати особливий вплив його особистости як політика, революціонера й військовика на розвиток української політичної думки в останніх трьох десятиліттях, зокрема в періоді між двома останніми світовими війнами. Полк. Евген Коновалець мав надзвичайну здібність правильно відчувати політичну ситуацію і в наслідок такого відчуття міг ставити правильні політичні діягнози та рішатися в зв'язку з тим на конечні діла. Так було в час Великої Доби українських визвольних змагань, коли доля української державности висіла на волоску. Так було і в час основної переоцінки українських політичних вартостей після трагічної поразки в 1920 — 21 рр.

Вміти терпеливо й у зв'язку з цим, навіть довго розважати всі »за« й »проти«, а, прийнявши рішення, не відступати від нього навіть під натиском обставин, об'єктивних перешкод і протидії політичних противників, консеквентно доводити його до кінця, вживаючи інколи обхідних шляхів, — це риси справжнього **політика,** обдарованого прикметами **дипломата,** з візіями майбутнього, які може мати лише національний **революціонер.**

Немає нині ні одної політично розумно думаючої людини, навіть з кіл його бувших політичних противників, яка не змінила б своєї колишньої критичної, ба навіть ворожої постави до особи Євгена Коновальця, його політичних ідей і його політичних метод. (Про нерозумних політиків, роз'їдених партійною заскорузлістю і груповою загумінковістю не йде тут мова!). Вже в обличчі маєстату його смерти клонили свої голови перед ним одні з його ще донедавніх противників (див. стаття в щоденнику »Діло« — Івана Кедрина Рудницького, телеграми еміграційного уряду УНР, опубліковані в паризькому тижневику »Тризуб«). Інші змінили своє наставлення в пізніші часи. А численні ще теперішні поборювачі його особи — це або наймитські вислугувачі чужих хлібодавців, або засліплені й злобні партійники. Та, на щастя, їх число незначне, їх голоси без впливу, їх лють безсила...

Євген Коновалець — це, побіч Симона Петлюри, найвидатніша постать першої половини XX століття в історії України. Він дав печать свого духу тому українському поколінню, яке нині веде кривавий змаг за кращу майбутність Українського Народу, за здійснення віковічних задумів цілих поколінь — за Самостійну Соборну Українську Державу.

Українська політична публіцистика досі як слід ще не оцінила особистости Полковника, як це оцінила вона ще остаточно особистости Головного Отамана. Може в цьому і слід шукати причини незавидного нашого теперішнього стану. Бо перегорнувши листки всього того, що було досі написане, бачимо з однієї сторони негідні пасквілі, брудну лайку, огидні інсинуації (це ще за життя полковника, якщо йдеться про його політичних противників), а з другої сторони несмачні дитирамби, дивне ідолопоклонство й безпотрібне забронзування (якщо йдеться про деяких його адораторів). Ні, полк. Євген Коновалець бронзи не потребує!

Його постать так вплинула на формування української політичної думки, що конечною є об'єктивна аналіза самої його особистости, його характеру, його політичних ідей, його метод боротьби.

В зростанні і формуванні постаті Євгена Коновальця зарисовується чітко чотири фази — чотири періоди:

1) Час до вибуху української революції, 2) участь у визвольній боротьбі Коновальця як військовика, 3) революційний період його діяльности, 4) завершення його як політика.

Своє політичне виховання відбув він у націонал-демократичній парті Галичини. Цей факт вплинув теж на формування його політичної лінії, якій він був вірний аж до своєї трагічної смерти. Що Євген Коновалець був **націоналістом** у всій своїй політичній діяльності й як такий не шукав ніколи компромісів ні з ворогами України, ні з противниками української державности, — цього ніхто досі не заперечував і не заперечить. Навпаки, багато з його противників одностайно підкреслювали і деякі ще й нині підкреслюють, що Є. Коновалець — це не лише націоналіст чистої води, а основоположник українського націоналізму в його організованій політичній формі. При цьому ті противники хотіли й хочуть дати поняттю націоналізму відповідний присмак, ототожнюючи його з деякими націоналістичними ідеологіями інших народів.

Не є це дань сучасній добі, якщо ми схарактеризуємо полк. Евгена Коновальця як особистість і політичного мужа іменем **націоналіста-демократа.** Хто знає структуру, устрій і внутрішнє життя політичної організації, яку він очолював, хто знав особисто Полковника — той не може заперечити демократичности ні Коновальця, ні його політичного напрямку. Треба уважно читати політично-програмову частину Постанов І Конгресу ОУН і щойно тоді робити висновки.

Євген Коновалець був за демократію, за демократичний устрій, але і за правопорядок, за сильну владу. А національну чи військову диктатуру вважав лише за кризовий час нації. І то диктатуру обмежену і часом, і засягом діяння, і законом.

І це своє політичне »вірую« завдячує він середовищу і добі, в яких формувалося його політичне »я«. Деякі з його сторонників, членів ОУН, які не мали повного зрозуміння таких демократичних засад, а складаючи дань розповсюджених вже тоді в Европі авторитарним рухам і тенденціям, — називали таке наставлення »демократичним ухилом від революційної лінії«. Або ще простіше: —»демоліберальними залишками XIX сторіччя«.

Навіть якби ці »авторитетники« мали тоді слушність у своїх твердженнях, то дивними виглядали їхні твердження (що демократ — це заперечення революціонера), інакше не говорили б про »ухили«. Залишків в собі XIX ст. Є. Коновалець не соромився, бо дуже багато завдячував їм у своєму політичному зрості.

Національне і демократичне середовище його юнацьких років залишило на все його життя незаперечний вплив і цього середовища він не бажав заперечувати навіть тоді, коли цього вимагали його противники та деякі його сторонники (демократію). Як студент правничого факультету Львівського університету Є. Коновалець був членом націонал-демократичної партії і йде 24-літнім юнаком у 1914 р. (народж. 1891 р.) до Українських Січових Стрільців та попадає в російський полон. До вибуху революції в Росії перебуває в таборі полонених в Царицині (нині Сталінград).

2. Літом 1917 року він попадає в розбурханий революцією Київ, де формується галицько-буковинський курінь, який відтак через загін Січових Стрільців розростається до Корпусу Січових Стрільців. Всі ці формації очолює він як їх командир. Складний революційно-політичний стан вимагає від нього не лише здібностей військовика, але й таланту політика, ба навіть хисту дипломата. Всі ці прикмети вже тоді чітко зарисовуються в особистості Є. Коновальця з перевагою на користь військовика-організатора. І ця остання прикмета матиме ще довгий час перевагу в характері цієї небуденної людини.

Велика доба українських визвольних змагань — це найкраще середовище для зросту військової людини. І Є. К. росте не в маштабі полковника революції, але в маштабі дійсного фахівця, основи якого виніс з твердого, хоч на загал короткого, вишколу УСС-ів.

Перелистовуючи анали Української Революції, знаходимо в них відповідне місце про тоді ще молодого полковника. Ніхто з мемуаристів і істориків тодішньої доби не зменшує значення і ролі, яку відіграє Є. К. зі своїми Січовими Стрільцями в розгарі драматичних хвилин на Україні. І надзвичайно кривдить Є. К. такий знаний публіцист і історик, як др. Василь Кучабський, який у своєму капітальному творі про українську визвольну боротьбу нім. мовою »Westukraine und der Krieg gegen Bolschewismus« зовсім не згадує імени полк. Є. Коновальця. А треба зазначити, що автор — це колишній тісний співробітник Є. К. з київських часів. Цей факт лише ілюструє знову »малих політиків«, які в пізнішому періоді не могли погодитися з політичною лінією Є. К. через його націоналізм і демократію. (В. Кучабський причалив був тоді до консервативного всеслов'янства й клясократії.)

Читати треба хоч би **»Відродження нації«** Володимира Винниченка, щоб зрозуміти ту першоклясну та вирішальну ролю, яку відогравав Є. К. під час постання Директорії. Прихильники і противники гетьманського періоду однаково зазначають, що без Є. К. і його Січових Стрільців таке повстання навряд чи мало б успіх. Не дивно, що Симон Петлюра перед початком повстання перебував у Білій Церкві, де в той час мав місце постою окремий загін Січових Стрільців. Осип Назарук у своїх спогадах під наг. »Рік на Великій Україні«, — цитує слова Винни-

ченка про Січових Стрільців: »таке військо з'являється раз на сто років«.

Коновалець, основоположник і організатор, а одночасно душа військових з'єднань Січового Стрілецтва, служить як справжній вояк лише укр. державі, а не її політично-різноманітним урядам. Бо він **націоналіст.** Тому він охороняє **Центральну Раду** в педагогічному музеї перед провокаторськими виступами большевицьких ячейок, тому він готовий служити **Гетьманській Державі,** аби тільки вона заступала національні ідеали. Тому він відгукується на поклик Симона Петлюри до повстання на чолі з Директорією, коли національний характер української держави був загрожений. Бо він вояк, національний вояк, націоналіст!

У своїх коротких формою і глибоких змістом **»Причинах до історії української революції«** Є. К. виразно змальовує тло, в якому доводилося йому тоді діяти і причини, які казали йому діяти так, а не інакше. Там находимо все те, що стимулювало тодішнього молодого полковника стояти за ту лінію, якої дотримувався він пізніше протягом всього свого життя.

Коли ж при кінці 1919 р. перспективи на продовження збройної боротьби в регулярних формах зменшилися до нуля, коли серед тодішніх українських політиків народжується концепція спільних дій з західнім сусідом України — Польщею, Є. К. був вірний засадам повної орієнтації на власні сили, вірний несплямленим національним прапорам і великій чистій самостійницькій ідеї, в ім'я якої, — і то виключно в її ім'я, він підтримує збройно повстання Директорії, розпускає свій корпус Січових Стрільців, щоб перейти на інші методи, революційні методи визвольної боротьби.

Другий період його життя, який дав підвалини його характерові, його політичному думанню скінчений.

Чи правильний був крок Є. К., коли він розпустив свій корпус? Нині з перспективи трьох десятиріч кожний самостійник свідомий того, які методи боротьби плянував тоді Полковник, і може лише позитивно оцінити рішеня Є. К., хоч воно кинуло, на зовні бодай і мабуть лише на перший погляд — тінь на співдію таких особистостей як Симон Петлюра й Євген Коновалець.

Нині можемо вже проаналізувати й попередні рішення Є. К.: і щодо військової служби гетьманові П. Скоропадському і щодо участи в повстанні проти нього.

Після гетьманського перевороту в квітні 1918 р. Є. К. мав намір продовжувати військову службу Українській Державі в її монархістичній формі, бо він, як вояк і націоналіст-державник, вважає за свій національний обов'язок докладати всіх сил до розбудови українських національних збройних сил. Таке поступовання, — це річ ясна, самозрозуміла. Яке було наставлення українських соціялістично-революційних кіл до такої постанови Є. К. — це річ неважна і нецікава, тим більше, що ціллю тих кіл було будування держави лише соціялістичне, експериментаторське. Коли ж у наслідок дрібних політичних інтриг Січові Стрільці мали бути перекинені з Києва під Львів, саме в час, коли йшло горячкове готування до національного повстання, — Є. К. кидає актуальне й до нині гасло: **»Шлях до Львова веде через Київ«** і залишається під Києвом, щоб бути готовим положити свій меч на терези історії Української Революції. Бо він уважає, що доля України вирішуватиметься не лише в боротьбі проти большевицької Москви, а й проти кожної імперіялістичної Москви, а такою був також Денікін, з яким монархістична Україна підписала не союз, а **федерацію.**

Власне остаточне зірвання зі всякою Москвою (в боротьбі з большевицькою пролита була січова-стрілецька кров вже на дарницькому передмісті Києва та під мурами арсеналу в січні 1918 р.) — було єдиним стимулом для участи Є. К. і Січового Стрілецтва у повстанні Директорії.

Велич постаті Є. К. виявляється перш за все в тому, що він не визнає політичної співпраці з ворогами України. Так, як Симон Петлюра зірвав остаточно всі нитки з Москвою і не йшов ні на які комбінації введення »радянської системи« з національною формою і змістом, як того домагалися тодішні деякі політики (хоч С. Петлюра був соціял-демократом і визнавцем теорії Маркса), але не був в силі зірвати ці нитки у відношенні до Польщі; Є. К. мав відвагу й силу піти слідами С. Петлюри, але піти ще далі — не бути грою в руках сусідів України та зірвати всякі можливі комбінації, які в'язали б Україну з Польщею, тоді пресяклою імперіялізмом.

В трагічних подіях грудня 1919 р. на далеких просторах Волині виростав Коновалець до постаті таких політичних розмірів, з якими переходить він не лише до історії Української Революції, і до історії політичної думки новітнього українства.

Нині можемо сміло твердити, що це рішення було лише логічною консеквенцією подібного його рішення в листопаді 1918 р. в Білій Церкві, однак кероване радше підсвідомістю, як політичним розрахунком. Це зовсім не зменшує вартости історичної далекосяглости Коновальцевого рішення, якщо ствердимо, що воно могло статися під впливом факту, що він походив зі Зах. України і знав дуже добре практичну вартітсь всяких польських запевнень щодо України. Такого досвіду в польському питанні С. Патлюра, на жаль, не мав, бо не міг мати, вже хоч би через те, що, походячи з Лівобережжя, не знав польських практик. На Волині формується революційний замисел Є. К. у формі **Військово-заго-**

вірного підпілля. Ми навмисно вживаємо такої назви, бо намагаємося дати по можливості об'єктивний образ людини, яка мала вирішальний вплив на майбутній розвиток українських революційних акцій.

В Києві під проводом однодумців Полковника — старшин його корпусу — Андруха й Опоки, засновується в 1920 р. В. О. С. С. (Військова Організація Січових Стрільців), організація підпільна, з повстанчими замірами й революційними матодами. Це ще нічого не говорить, що не минув і рік після її заснування, а ЧЕКА »ліквідує« її провідників і здушує революційне підпілля під такою назвою майже в зародку. Одначе зерно, кинене раз, розвивається далі, змінюючи і поліпшуючи методи й засоби боротьби...

У Львові засновується в той час під безпосереднім впливом і під керівництвом Коновальця УВО (Українська Військова Організація) з тими самими цілями, що й ВОСС. Історія боротьби УВО занадто відома, щоб докладо її характеризувати. Але це належить до окремої складної теми, яка ще чекає опрацювання й історика, який написав би монографію під заг. »УВО — Роки 1919 — 1929«. А також »Історія ВССС та революційних організацій в УССР« чекає ще своїх авторів.

Тут треба, безперечно, звернути увагу на назву обох організацій. Впадає в око, що київська організація не має в своєму титулі слова »український«, як це має львівська. Це не є випадок. Є. К. пояснював цей факт так: ... ВОСС мала діяти на українських просторах, які хоч формально, але все ж таки творили державний твір, в назві якого знаходилося слово »український« — УССР. Тому треба було рахуватися з настроями патріотично наставлених »радянців« і не дратувати їх тим, що УССР — це не український твір. Інша справа в Зах. Україні, де конечним є в таких випадках підкреслити всюди слово **український...**

Головним завданням обох організацій було, — про це говорять вже самі назви, — організувати збройну боротьбу в нових формах. Політичний аспект був другорядний. І це було їхньою основною хибою, бо властива політична капіталізація всіх збройних дій була залишена іншим, поза обома військовими організаціями діючим чинникам, які не вміли так використовувати ці дії, як вимагали цього інтенції ідейних військовиків-революціонерів, На східніх землях тим політичним капіталізуючим чинником були по суті патріотично наставлені, однак практично опортуністично діючі, на »українізаційний курс« наставлені елементи. Сюди належали такі особистості, як Порайко, заступник голови раднаркому УССР), Сухомлин (голова держпляну), Конар-Палащук (заступник наркома хліборобства СССР) та інші. З ними втримував Є. К., щоправда доволі постійний, але завжди відсвіжуваний контакт. Цей контакт посилював він час-до-часу новими зв'язковими, головно до 1930 року, а пізніше всякий зв'язок був майже неможливий.

На зах. землях функцію політичної надбудови УВО виконував спершу уряд ЗУНР (Петрушевича), а коли прийшло до кризи між тодішнім »закордоном« і »краєм« — постало в 1925 р. УНДО. Був це час т. зв. »спілки« (УНДО-Спілка) який протривав до 1930 р. а в деяких фазах до 1932 — 33 рр. Криза, яка створила напруження у відносинах між закордонним урядом ЗУНР і політичним життям (легальними партіями) в краю, засягнула і УВО, яка за спонукою Є. К. відмовилася слухати політичних доручень Петрушевича, що пішов був у боротьбі проти Польщі на співпрацю з урядом УССР, а тим самим і з большевицькою Москвою.

Як противага до УВО створена була т. зв. **Західньо-Українська Народня Революційна Організація (ЗУНРО)** з просовєтською орієнтацією, її існування мало лише епізодичний, ефемерний характер. (Головною фігурою цієї організації був сот. УГА **Думин**, (псевдонім Крезуб), який стояв в тісному контакті зі штабом німецької райхсвери, що в »рапалівській площині« співпрацювала з червоною армією). З цієї боротьби за правильну лінію УВО Є. К. вийшов переможно: УВО не пішла на манівці червоного опортунізму, а Є.К. дав черговий доказ своєї політичної послідовности: відкидав всяку орієнтацію на будь якого ворога України, навіть, якщо б така орієнтація мала характер лише тактичного маневру.

Боротьба внутрі і поза УВО зродила в Є. К. і інших членів УВО потребу створеня політичної організації, тим більше, що цього вимагали молоді діючі елементи в краю (в зах. Україні) і за кордоном. Був це власне час шукання нових шляхів української визвольної політики, час переоцінки старих вартостей і критичної оцінки причин поразки визвольних змагань 1917 — 21 рр. Не треба при цьому забувати про колосальний вплив на молоде покоління. (Однаково як в краю, так і за кордоном), яке викликали ідеологічні праці **Дмитра Донцова**, зокрема його книжка **»Націоналізм«** (видана 1926 р.). Ці елементи стали на становищі, що збройно-політичну боротьбу треба поглибити й поширити, надаючи їй власний підметний характер і всенаціональний революційний обсяг. Цього тим більше вимагало життя на східніх землях доживала »українська політика« свойого апогею (з перемогою »общеруського«, сталінського крила в ВКП(б) над інтернаціональним, троцькістським) 1928 р. починається підготовка до розправи з українством, яке в державному апараті УССР вийшло »наверх«, і яка закінчилася арештами і процесом **СВУ.** На західніх землях політична надбудова УВО, стала чимраз виразніше на шлях

опортунізму (участь української партії на польських соймових виборах — березень 1928). На сході і на заході України починає діяти **»поділ на два фронти«**, викликаний не революційним елементом, а через політичне виснаження тодішніх провідників.

Теоретична аналіза Донцова, шукання нових політичних доріг молодим поколінням — починають об'єктивізуватися в політичній практиці.

Починається черговий бій за форму, зміст **і лінію** української революції: за УВО, внутрі УВО й поза нею. У наслідок цього бою відбувається **І Конгрес Українських Націоналістів** в лютні 1929 р., який покликає до життя нову політичну організацію нового революційного українства:

Організацію Українських Націоналістів (ОУН). Конгрес цей був підготовлений діловими конференціями діючих вже націоналістичних угрупувань (Союз Української Націоналістичної Молоді — на ЗУЗ, Легія Українських Націоналістів і Союз Національної Молоді закордоном) і представників УВО.

Третій період у зрості Є. К. був закінчений. Починається четвертий, останній, в якому Є. К. виразно виступає як визначний український політик, державний муж.

ОУН спершу створювалася не як політична партія і не як **політичний орден.** Організаційні тенденції, які характеризують ОУН зарисувалися значно пізніше. ОУН мала бути понадпартійною всенаціональною організацією, в якій і навколо якої мали гуртуватися націоналістичні елементи, що в революційній дії шукали розв'язки для політичного визволення Українського Народу і створення Самостійної Соборної Української Держави. Інтенцією основників ОУН, — зокрема, якщо йдеться про Коновальця, було створити керівне політичне тіло для збройних революційних дій, що капіталізувало б їх для українського визволення як у внутрішній, так і зовнішньо-політичній площині. Тому не випадково, що виконавчий орган названо **Проводом Українських Націоналістів,** а не проводом організації, бо він мав репрезентувати не лише організаційних членів, а й визнавців націоналістичного розуміння боротьби за державу, які стоятимуть на плятформі ОУН...

Вже тут з'ясовано, який політичний світогляд заступав Є. К. Повторюємо: Євген Коновалець був у своїй суті **націоналіст-демократ**-революціонер.

У внутрішньо-політичній площині заступав Є. К. концепцію об'єднання всіх творчих, здорових, національних сил навкруги визвольної боротьби революційними методами. Одночасно був він за пляновий розподіл ролей в переведенні цієї боротьби, бо вважав, що кожна українська партія має право і обов'язок давати свій вклад відповідно до її фізичних (чисельність) та моральних (політична концепція) спроможностей у визвольну боротьбу українського народу. Тому не було в його інтересах загострювати міжпартійну боротьбу в українській суспільності (»двоподіл фронтів«) і тим самим доводити до атомізації українського політичного життя. Не було в його плянах зривати відносини з іншими українськими угрупованнями й за таку поставу він мусів теж слухати докорів від своїх співвизнавців про »ухили«...

Трагедією Є. К. було те, що для своєї внутрішньо-політичної концепції він не знаходив відповідних партнерів в інших українських угрупованнях, які ставили б українську справу вище всіх своїх партійних інтересів і виключности та від своїх особистих амбіцій. Але він не зневірявся і для втримування контакту з іншими угрупованнями використовував кожну нагоду. Для прикладу подати треба: контакт з близькими до уряду УНР особами, з українськими послами до польського сойму і т. д. Підтримуючи такі і подібні зв'язки Є. К. прагнув консолідувати навкруги ОУН, як ядра визвольної концепції, все політичне українство, або бодай впливати відповідно на такі чи інші політичні потягнення всіх політичних контрагентів.

Ця сторона з політичної діяльности Є. К. ще не висвітлена. Багато світла на таку ролю його кинуть напевно мемуари поодиноких політичних діячів та документи й листування.

Відносно **зовнішньо-політичної концепції** Є. К. існує багато, ще навіть і нині, недорозумінь і непорозумінь. Вже повище з'ясоване вказує, що Є. К. не був вузько-замкненою особою, яка стоїть на становищі політичної виключности.

Коли аналізувати характер Є. К. як політика, то, побіч прикмет **революціонера,** головною його рисою було надзвичайне зрозуміння **дипломатичної гри.** Не треба боятися твердження, що у внутрішньо-організаційному, як і внутрішньо-політичному житті, Є. К. був сторонником еластичних **дипломатичних методів** і не відказувався від них навіть тоді, коли інший був би вже переконаний »іти на основну ломку«. Це зовсім не протирічить твердженню, що Є. К. — це революціонер. Бо чому ж революціонер не може бути дипломатом? Революціонер — це суть характеру політика, зміст його »я« (протилежність — це опортуніст), а дипломати — це методи діяльности, політика, форма його потягнень (протилежність — простак, »дерев'яна людина«).

І в зовнішній політиці Є. К. був лише послідовний своєму »я«. Чому ж тоді не мав би він тут не бути дипломатом?

У зовнішньо-політичній діяльності Є. К. зарисовується дві основні фази, обумовлені його зростом у внутрішній політиці. Не боїмося ствердити, що Є. К. орієнтувався до 1922 — 29 рр. на Німеччину і що ще в пізніших роках він у своїх зовнішньо-політичних

розрахунках віддавав значну ролю Німеччині. Зовнішня політика зокрема не знає жадних сантиментів, бо це звичайний реальний розрахунок національних інтересів.

Дехто може сказати, що той час орієнтації на антанту (Англія — Франція) мала більше реальних основ, тим більше, що ворожнеча її до большевицької Москви могла запевнювати політичні успіхи. Абстрагуючись від того, що Польща стояла на перешкоді такої постановки й через Варшаву бігли всі зовнішньо-політичні зв'язкові нитки »уряду УНР« до цієї ж колишньої антанти, треба визнати, що ця Антанта не мала жодної »української програми«, навіть мінімального обсягу. Для неї українське питання було або внутрішньою справою Польщі (її союзника), або »неіснуючим питанням, бо розв'язаним уже« в СССР. Німеччина те ж не мала тоді жодної (навіть негативної) »української програми« в цілій її ширині, зате мала т. зв. »малу українську програму« — розбиття Польщі. Антанта навіть не хотіла чути про якісь зміни в Европі, витрачаючи всі сили на петрифікацію версальського стану, додатком якого на Европейському Сході був ризький.

Отже, які шанси могла тоді мати українська зовнішньо-політична концепція, яка в'язалася б з тенденціями закор. політики кол. Антанти? Закріплювати положення версальського і ризького договорів?

Українська визвольна концепція революційного порядку могла брати в свій розрахунок лише можливості скорої зміни европейської системи держав. Німецький ревізіонізм давав вигляди на те, що европейський стан зрушить зі своєї закам'янілої точки і дасть тим самим (чи лежало воно в планах Німеччини чи ні) українському народові **шанси** в руки. Що Німеччина в своєму ревізіонізмі шукала й знаходила опору в СССР— це не має впливу на те, що укр. визвольна концепція шукала шанси в порушенні версальського стану.

(Нині ситуація аналогічна, — говоримо про суть, бо йдеться знову про зрушення стану, яке дасть Україні шанси поставити власними руками свою розв'язку).

Цей розрахунок діяв у першій фазі політичної діяльности Є. К., у фазі т. зв. збройно-заговірного підпілля. Коли ж створилося нове українське політичне середовище, яке різнилося від всіх попередніх своєю революційністю, — мусіла наступити ревізія зовнішньо-політичної концепції: тим більше, що зовнішньо-політична ситуація в Европі стала ускладнюватися. У зв'язку з цим українське питання ставало одним з европейських питань, в розв'язці якого заінтересованих було більше партнерів.

Тому постава української зовнішньо-політичної концепції мусіла набрати інших форм і змісту, іншого характеру. Ситуація зумовлювала вже европейське ставлення української справи. Ці шанси використав Є. К. своїм виїздом 1929 р. з Берліну до Швайцарії він задокументував цю зміну. Відтоді Є. К. вже ніколи не поселювався в Німеччині.

В 1936 р. переїжджає він в Італію — формально, бо фактично став він »вічним подорожнім« між европейськими країнами, між їхніми столицями.

Треба з'ясувати, що Є. К. покинув Швайцарію на вимогу швайцарського уряду, який діяв під сильним натиском Москви (Літвінов), Варшави (Бек), Праги (Бенеш), й Букарешту (Тітулеску).

Прихід націонал-соціялістів до влади в Німеччині й програма »східньої політики« Гітлера продиктовують Є. Коновальцеві посилити практичну дію своєї зовнішньо-політичної концепції. Як першу противагу проти евентуальности німецької гегемонії в Европі бачить він в Італії, яка, хоч і фашистівська, але намагається створити спільну з Англією і Францією перепону гітлерівській експансії в Европі. (Договори італійсько-австрійсько-мадярський, протинімецький англо-французько-італійський фронт у Стрезі—осінь 1934 р.).

»Східня концепція« Гітлера, викладена в його »Майн Кампф«, вказує, що Гітлер намагатиметься проводити в життя своєрідну колоніяльну східньо-европейську політику, і що для неї намагатиметься здобути в першу чергу Італію, а відтак Англію, щоб нарешті завершити свій плян розподілу СССР союзом з Японією, спрямовуючи її імперіялістичні апетити не лише на китайський простір, але також і на північні простори азійського континенту. Ці пляни Гітлера треба було невтралізувати, навіть більше, — паралізувати в столицях тих великодержав, яких Гітлер бажав схилити до себе для здійснення своїх плянів.

В інтересах Італії було те, щоб і на Балканах, і в Східній Европі існувала рівновага сил і вільна гра заінтересованих там великодержав. Большевицький колос і спроби відновлення Москвою панславістичної політики на Балканах (тоді головно в Болгарії) ускладнювали італійську політику на середньоевропейськім і балканськім відтинках. Але і евентуальна німецька гегемонія над цими просторами не зменшувала загрози такого ускладнення. Зовнішньо-політична концепція Італії була м. і. зумовлена цими обома перспективами, тому Італія шукала третьої розв'язки: рівноваги сил. Не диво, що 1935 р. вона дає Є. Коновальцеві не лише азиль, але дозволяє йому повну свободу рухів.

Над дальшим розвитком італійської зовнішньої політики не будемо зупинятися, бо ми потребуємо накреслити лише основні тенденції цієї політики.

Вже в 1932 р. Є. К. поширює і поглиблює зв'язки з політичними колами Англії, нав'язані ще в 1930 р., висилаючи туди постійного

політичного представника ОУН. Він мав завдання не лише спропагувати укр. питання в Англії, а також і то перш за все схилити Англію для української визвольної концепції та щоб остання протиставилась німецьким намаганням здобути прихильну невтральність Англії для здійснення Гітлерових плянів на Сході Европи.

Становище Англії в українській справі на користь Німеччини зв'язано було з вільною рукою в східньому просторі, а тому залишало б Україну як виключну домену гітлерівської експансії і німецького імперіялізму. Про подробиці цієї лондонської місії не час тепер і не місце тут докладно описувати. У відповідний момент і ця сторінка зовнішньо-політичної діяльности Є. К. мусить бути компетентною до цього людиною висвітлена. Внутрішньо-організаційні інтриги, ведені О. Сеником, довели до того, що представник ОУН покинув по трьох роках Лондон... Черговий зв'язковий туди мав лише пропагандивно-пресові завдання.

В загальному треба оцінити, що лондонські справи ОУН не увінчалися успіхами. Ці неуспіхи треба брати не лише на рахунок труднощів лондонського дипломатичного паркету і англійської стриманости в українській справі, але також на рахунок недоцінювання українськими політиками ролі, яку завжди грала й грає Велика Британія у світовій політиці.

Спроба вибалансування німецьких намагань в Японії давала кращі вигляди на успіхи. І тут завдання полягало в тому, щоб з української сторони заангажувати Японію до протиставлення німецьким зазіханням в Україні. Йшлося про те, щоб розв'язанні українського питання, беручи зовнішньо-політичний аспект його, не мала Німеччина монопольного становища і вільної руки.

Що так воно у всіх трьох випадках не сталося, — це тема для окремої праці, про зовнішньо-політичне ставлення української справи в міждіб'я між двома світовими війнами. Тут зроблений був лише короткий нарис і то настільки, щоб легше зрозуміти постать Є. К. як українського політичного мужа в його завершеній формі.

На підставі всього повищого стає, мабуть, кожному ясним, з котрих сторін підстерігала на Є. К. невмолима смерть. Тому треба підняти завісу ротердамської трагедії дещо вище, бо цього незроблено досі. Бо зовсім підняти її не час тепер і не місце тут.

До того часу, доки політична діяльність ОУН зачіпала практично Польщу (і інших західніх окупантів України) і підміновувала її з середини, — Москва не уважала її за свого смертельного ворога, який загрожував би їй в той час, тим більше, що загроза небезпеки збройного зудару в Европі мала ще малі вигляди. Головно, якщо йшлося про СССР. Від 1933 р. така загроза почала актуалізуватися. Московські обсерватори розвитку української політики правильно оцінювали, що майбутня світова боротьба ітиме за Україну, за панування над її простором, багатим на господарські ресурси, як житниці Европи і бази сирівців. Також геополітичне значення України грозило на випадок европейського конфлікту, говорячи обережно, поважними втратами для СССР, якщо не смертельним ударом. Зацікавлення Москви особою Коновальця та його політичним рухом зумовлювали переміни на европейській політичній шахівниці. Атентат в совєтському консульстві у Львові переведений ОУН (М. Лемик) був грізним моментом для Москви і наказував їй скоріше і рішуче діяти.

В Україні Москва саме скінчила була одну зі своїх кривавих розправ з українством, організувавши катастрофу голоду в 1932 — 33 рр., щоб в такий спосіб зломити всякий національний спротив України. Одночасно з цим почалася гостра ліквідація національно-свідомого активу в компартії (М. Скрипник, М. Хвильовий і інші) та чітке визначування »сталінської генеральної лінії«.

Почались намагання ГПУ увійти в зв'язкову сітку ОУН з закордону на Східні Землі. Нині ще важко остаточно висвітлити всі моменти тієї гри на життя і смерть розгри між Москвою і Києвом — з одної сторони, а Коновальцем — з другої. Важко тому, що всі нитки зв'язку ОУН зі Східніми Землями держав полк. Є. Коновалець особисто в своїх руках, а зі зв'язкових його мало хто залишився при житті. Треба чекати хіба що на відкриття таємних архівів НКВД, щоб документально і об'єктивно можна було висвітлити зв'язок ротердамської трагедії. На підставі слідства, переведеного в зв'язку з ротердамським атентатом, можна було вже в 1938 році ствердити, що перші, відомі намагання Москви датуються літом 1934 р. Восени 1935 р. з'являється в Европі людина, відома пізніше під прізвищем Валюха, як один з організаційних зв'язкових революційного підпілля на Східніх Землях до проводу ОУН. Відповідні організаційні чинники (псевда »Біляк«, »Стобар«, »Макар«) провіряють його і знаходять все в порядку і тим самим уможливлюють йому доступ до Є. К., якому, як виявилося пізніше, готують через те смерть. Ознайомлені з цією справою однозгідно стверджують, що таку легкодушну провірку не переводила жодна революційна організація.

Повних два роки потребує т. зв. Валюх на те, щоб здобути повне довір'я Є. К. Після кожної подорожі до Европи і зв'язаної з нею зустрічі з Є. К. цей »Валюх« вертається на Східні Землі, везучи туди відповідний організаційний інструктаж і напрямні. Звідти привозить широкі »звіти про стан революційної діяльности, про соціяльний зміст укр. визвольного руху«, »про нові методи боротьби« і т. д. і т. ін.

Слідство в Ротердамі виявило подробиці лише двох попередніх зустрічей Є. К. з »Валюхом« і третьої, яка закінчилася атентатом. Перша з них відбулася в Ротердамі в листопаді 1937 р., друга в лютому 1938 р. в Антверпені, а остання знову в Ротердамі 23 **травня** 1938 року. Стверджено, що в тому часі перебував в тих портах совєтський транспортовий пароплав **»Менжинський«** який курсував між Одесою і Ленінградом. Зв'язковим пунктом для »Валюха« в Европі був один нумер телефону в Відні, куди він завжди подавав місце і зв'язану з ним дату свойого побуту в Европі. Цей нумер телефону був викликуваний з Ротердаму двічі 21.5. 1938 р. (субота) і двічі 22.5. (неділя!). Як виявилося нумер телефону належав полк. **Романові Сушкові,** тісному співробітникові Є. К.

Голляндська поліція, яка вела слідство в Ротердамі, знайшла на пошті 8 письмових донесень на ведення закордонних телефонних розмов, писаних тим самим почерком руки і підписаних такими прізвищами — псевдонімами: »Норберт«, »Вельмуд«, »Шмідт« (»Норберт і Вельмут були організаційними прізвищами одного із зв'язкових зі СУЗ, який восени 1935 р. з'явився зі Східніх Земель).

В Голяндії пошта вимагала зголошення у кожного, хто хотів по дроту розмовляти з закорд. Перша телефонічна розмова відбулася з Віднем в короткому часі після прибуття морського пароплава »Менжинський« в Ротердамський порт. (Час розмови і прибуття корабля були стверджені). Друга розмова велася увечорі теж з Віднем.

У наслідок цих розмов »Валюх« довідується про місце побуту Є. К. Перша спроба знестися з ним телефоном кінчається безуспішно. Тому він звертається чергового дня знову до Відня. Друга спроба звязатися з Є. К. була теж безуспішна. Третя розмова з Віднем теж без успіхів. Щойно четверта спроба **в неділю 22 травня 1938 р.** в часі між 13 і 17-ю годинами уможливлює йому контакт з Є. К. І тут умовлялися вони мабуть про зустріч в Ротердамі, в Кафе-галі готелю »Атлянта« при бульварі Коолсінкель... Бо там ця зустріч відбулася в понеділок 23 травня 1938 року біля 12-ї години... Кількадесять хвилин пізніше — година **12, 13** пекольна машина розшарпала полковника Евгена Коновальця на бульварі Коолсінкель, недалеко готелю »Атлянта«.

Біля 15 год. цього ж дня корабельну контору, яка вела агенди »Менжинського«, викликано телефоном з Москви.

Біля 18-ої год. корабель »Менжинський« покинув ротердамський порт в напрямку через Кілонській Канал на Ленінград.

В списку залоги корабля впадало в вічі прізвище: Михайло Евген, ур. 1908 р. Одещина. Чи не був це »Валюх«, убивник **Евгена Михайловича** Коновальця? Хто мав до діла з »Валюхом« оцінював його вік подібно до вище згаданого моряка з залоги »Менжинського«.

Насувається питання: в якому ж зв'язку стоїть спізнення Ярослава Барановського з атентатом? Відомо, що Ярослав Барановський прибув до Ротердаму літаком з Праги після атентату й був арештований голяндською поліцією в 16-ій год. (23 травня) в ротердамському готелі »Контіненталь«, де запитував він за Йосипом Новаком, (на такий пашпорт їздив тоді Є. К. до Ротердаму й такий звуглений пашпорт був знайдений при його розшарпаному тілі). В слідстві першого дня Я. Б. **не подав,** хто був дійсним власником того фалшивого пашпорта. Зробив це він щойно наступного дня. Цей факт, як і факт спізнення, кинув підозріння про евантуальну співучасть Я. Б. в атентаті. Однак є свідки, які під час кризи в ОУН 1940 р. виразно стали проти Я. Барановського, які рішуче твердять, що Є. Коновалець настоював на тому (в телеф. розмові 22. травня), щоб Я. Б. приїздив пізніше до Ротердаму. На підставі повищого не можна спізнення Я. Б. в'язати з атентатом. Причину промовчування через цілий день, хто замордований, — годі було колинебудь вияснити — зі слідства виходить, що Я. Б. брав участь в Зустрічах Є. К. з »Валюхом« в листопаді 1937 р. (Ротердам) і в лютому 1938 р. (Антверпен). Факт, що при Є. К. і Я. Б. голяндська поліція знайшла незначні суми грошей, послужив приводом до різних брудних інсинуацій (мовляв: »Валюх« привозив гроші зі Сходу). Треба ось тут рішуче ствердити, що в Голяндії (Амстердам) ОУН мала своє окреме банкове конто, на якому знаходилася тоді поважна сума. Це можна, мабуть, ще навіть тепер у відповідному банку ствердити.

Під час слідства — ведено його поліційним дир. Розбахом та ком. Шумахером і Ботенбелом — голяндська поліція вимагала майже від усіх европейських поліцій додаткових матеріялів для прояснення цілости справи. І лише чеська поліція (ЧСР була тоді в тісному союзі з СССР), відмовилася дати якунебудь інформацію. Інформації польської поліції були не лише стримані, але й скромні.

В слідстві брали активну співучасть поліції: голяндська, німецька, польська, бельгійська, французька, швайцарська, італійська, румунська, литовська і інші, та окремий детектив англійського скотляндярд. Значні заслуги для слідства має тодішній почесний консул Литви в Ротердамі, голяндський громадянин комерсант.

Ще довгий час після атентату дипломатичні представництва різних держав збирали матеріяли для остаточного висвітлення політичного атентату. Авторові відомо, що США доручили були це завдання одному зі своїх консулів, який перед тим був дипломатом у Москві.

У світовій пресі відбився атентат на полк. Є. К. широким відгомоном. Зокрема вся голяндська преса посвятила надзвичайно багато місця з'ясуванню і висвітленню цієї справи. Лише Москва мовчала і мовчить в цьому питанні і донині. Така її поведінка і таке її становище щонайменше підозрілі.

З німецької сторони активну участь при слідстві брали пізніший шеф гестапо СС-групенфюрер **Гайнріх Мюллер** (тоді ад'ютант Гімлера) і поліційний радник Геллер (відомий давній спеціяліст в протибольшевицьких акціях, який ще перед приходом Гітлера до влади організував обшук в торговельному представництві СССР в Берліні). Участь в слідстві Г. Мюллера вказує, якої великої ваги надавали Гімлер і гестапо, щоб бути безпосередньо інформованими про хід, стан і вислід слідства. Одночасно така пильна участь породжує думку — чи гестапо не хотіло дечого закрити і на деякі спрямування слідства вплинути. Підозріле й те, що саме гестапо звертало слідчим органам Голяндії увагу на факт, що в Є. К. і Я. Б. знаходилися незначні суми грошей, сугеруючи в такий спосіб »фінансове значення Валюха«. Відтак гестапо інсинувало в пресі цю інтерпретацію, про що посвідчити мусять деякі українські політичні кола, (які брали інформації про цю подію з кругів гестапо, конкретно від п. Геллера).

Зайвим є твердження про нацистсько-большевицьку, гестапівсько-енкаведистську співпрацю в організуванні Ротердаму. Тоді напруження між націоналістичною Німеччиною і большевицькою Москвою було найбільше. Нині твердити однак можна, що гестапо пособляло »праці« НКВД в напрямі ліквідації Є. К., займаючи в тій чотирилітній грі не невтральне, а виразно вичікуюче становище. Ні Є. К., не укр. націоналістичний рух ніколи не тішився симпатією націонал-соціялістичних партійних кіл. А зовнішня політична концепція і рухливість Є. К., і організації, яку він очолював на зовнішньо-політичному форумі та тенденції цієї рухливости підказували німецьким нацистам, зокрема їхній екзекутиві, — гестапо, — діяти під староримським гаслом: »Caveant consules«.

Повища спроба характеристики постаті Є. К. і висвітлення його трагічної смерти не претендує на вичерпність, хоча в інтенції її є — дати об'єктивний образ цієї особистости.

Автор свідомий того, що об'єктивність була б виразніше підкреслена при допомозі цитат з документів і інших праць мемуаристів, хронологів і істориків.

Автор мав нагоду познайомитися в минулому з величезною кількістю матеріялів на вище згадану тему. Він сам мав можливість зібрати багатий архів.

Та все це стало жертвою нищівного божевілля гестапівських »надлюдей«. Зокрема знищили вони збірку вирізок з світової преси, яка обіймала (крім української) понад 1.200 чисел. Згинули і фотознімки »Валюха« і одного з ним співдіючого, помічника, список залоги »Менжинського« і всі докладні дати, зв'язані з Ротердамом.

Помічник »Валюха« з прибраним, мабуть, прізвищем Кіндрат Полуведко з'явився в Европі зі Східніх Земель в 1934 р., в час ротердамського атентату знаходився в Німеччині, звідки з початком червня 1938 поквапно виїхав до Гельсінок (Фінляндія), щоб там безслідно щезнути при кінці липня т. р. Віднайшовся він у липні 1941 р. аж у Львові, куди прибув він вже в час большевицької окупації Західніх Земель рр. 1939 — 41 (докладної дати не вдалося досі ствердити) з окупаційним режимом зі Сходу. При кінці 1941 р. він скінчив самогубством в гестапівській тюрмі в Харкові.

НАРИСИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Фінансова політика СССР

Інструментом здійснення фінансової політики є передусім гроші і грошевий обіг у країні.

Гроші — це (радше була до недавнього часу) абстрагована універсальна вартість товарів (продуктів людської праці в обміні).

Фінансова політика через монополію грошевої емісії і регулювання грошевого обігу в процесі здійснення (за допомогою грошей) обміну товарів, провадить відчуження, безеквівалентну експропріяцію частини товарів.

Безеквівалентна експропріяція частини товарів (продуктів людської праці) провадиться через механізм грошевої емісії, через прямі і посередні податки всіх видів в середині країни, митну (торговельну) політику у взаєминах з зовнішнім світом, державних позик і т. ін.

Експропріяція державою частини національного прибутку (продуктів праці населення) є катигорією соціяльно-зумовленою, конечною в засаді. Однак, часто трудно сказати, де в практичному здійсненні державою свого законного права на експропріяцію частини продуктів праці свого громадянина кінчається **право, рація і конечність**, а починається звичайний грабунок населення бандитом — державою — проти інтересів і на шкоду населення — продуцентів.

Можна ствердити, що з кінцем 19 віку світ в цілому втратив рівновагу в фінансовій політиці держав між конечною потребою екс-

пропріяції свого населення і жадобою звичайного грабунку населення.

В 13 віці англійці з королем установили конституцію відносин: »король (уособлення держави) править, як хоче, на свій розсуд, але податки з населення установлює парлямент, і король не має права своєю владою збільшити їх і на сантим під страхом втрати королівського маєстату«.

Ця єдино реальна конституція відносин населення і держави століттями була підставою розбудови державного і суспільного життя цілого світу. В новітній історії затвердження бюджету (установлення розміру податків з населення) парляментами перетворилося в символічну фікцію, традицію без змісту, бо держава запосіла такі могутні позиції супроти населення (ставши експозитурою анонімного фінансового капіталу чи його близнюка — державного капіталізму), що механізм податків, як засіб оборони продуцента проти надмірних вимог держави, перетворився в механізм поневолення населення державою.

З початком 20 віку, напередодні світової війни 1914 — 1918 років, цілий цивілізований світ відспівав лебедину пісню фінансової рівноваги національного і світового господарства.

Після 1918 — 1920 років жодна країна цивілізованого світу не вернулась до нормального ведення фінансового господарства, як універсальної підстави економічного життя держави.

Універсальна якість самого поняття гроші в її клясичному значенні: »Коли я здобув один карбованець (доляр, марку, злотий), то цим став необмеженим володарем всіх благ світу на суму вартости абстрагованої суспільно-корисної людської праці в цій монеті« — відійшла в далеке минуле.

Світ поступово чи з катаклізмами звертає до анархічних, не економічних форм економічних стосунків, в яких розбій, грабунок становлять панівні методи економічних взаємин між державами і їх населенням.

Робітник перед 1914 роком заробив один карбованець в день і в той же день чи в час міг купити любий продукт в необмеженій кількості на загальну вартість одного карбованця.

Починаючи від 1914 року і понині в жодній країні (майже) гроші не мали і не мають абсолютної купівельної вартости, бо заробіток робітника, прибуток селянина і всякого працівника, оплачений грішми, не має абсолютної купівельної вартости, бо робітник на свій заробіток купить не те, що йому потрібне і не в тій кількості, не тієї якости і не в той час, коли йому захочеться, а дістане те, що йому дозволено »купити« на картку раціону, який завжди фактично кількакратно нижчий кількісно і якісно від вартости праці (і заробітку) робітника і взагалі продуцента.

Типовим і найбільше яскравим прикладом краху фінансового господарства є СССР, фінансова політика якого з перших днів її існування в СССР є організованим грабунком населення бандою гангстерів.

Війна 1914 — 1918 років в російській імперії на початок 1917 року призвела до зросту цін в півтора-два рази проти рівня 1914 року. Це імператорський уряд покривав видатки війни коштом інфляції, цебто, просто кажучи, грабував населення через монополію володіння станком для друкування грошей.

З допомогою інфляції воювали коштом грабунку населення.

Тимчасовий уряд Керенського так уже натиснув на станок, що інфляція на осінь 1917 року довела ціни до 10—15 кратного збільшення проти 1914 року, а СССР побив всі рекорди: коробка сірників у 1919—20 році коштувала 1,5 мільйона рублів!

В наслідок цієї фінансової політики, знецінені паперові гроші втратили всяку ціну і економічні відносини в середині країни звелись до примітивного натурального обміну. Це в свою чергу вплинуло на зменшення загальної продукційности національного господарства і практично **суверенізувало, унезалежнило** економічно продуцента від держави.

Держава (СССР), опинившись в стані втрати влади і впливу на економіку країни, в 1918 — 20 роках вдалась до прямої експропріяції у продуцента продуктів його праці в **натурі** (продразвьорстка, конфіскація і т. д.).

Продовольчі побори з населення в супроводі збройної сили і масових в зв'язку з цим репресій (Існувала окрема »продармія« в вигляді збройних загонів з Генеральною Командою в Москві. Завданням »Армії« було силою і репресіями стягати з населення продовольчі запаси) призвели до дальшого занепаду виробництва (і продукційних сил) в країні, масових політичних заворушень і т. ін., що разом призвело до повного економічного параліжу країни і завершилось страшним голодом 1921—22 року на Україні, Поволжжі, Кубані і Дону.

СССР, перед загрозою неминучого державно-політичного краху в наслідок підриву економічного життя країни, в 1921 — 22 роках ввів »нову економічну політику« (НЕП).

Сенс НЕП-у полягав у тому, що продуцентові, в першу чергу і в основному селянинові, гарантувалось, після здачі державі **безкоштовно** наперед твердо фіксованих контингентів продуктів (»продналог« — продовольчий налог), вільний продаж на основі риночних відносин решти продуктів.

Як Ленін сказав в аргументуванні конечности введення НЕП-у: »Ми повинні відступити, щоб перешикуватись перед дальшим наступом на капіталізм в економіці і свідомості людей«, цебто НЕП задумано (і виконано) як тактичний маневр, розрахований на перепочинок і утривалення влади.

Цей маневр (НЕП) в цілому блискуче вдався: в наслідок НЕП-у за три-чотири роки (в 1926 — 27 році) країна дійшла до рівня національної продукції перед 1914 роком! Не кажучи вже про політичну стабілізацію в середині країни і назовні совєтського режиму.

Одним з вирішальних, а то й основним, чинником відродження продукційних сил країни було введення фінансової реформи для встановлення стабільної валюти, цебто підстави правильного, нормального фінансового господарства, без якого неможливо взагалі відродити продукційні сили країни.

В наслідок фінансової реформи створено стабільну валюту — червонець, що номінально дорівнювався 10 карбованцям в золоті на базі 1913 р.

Перед введенням в обіг червонця, кількакратно проведена деномінація паперових грошових знаків (девальвація) на астрономічні суми привела до повного звільнення державної скарбниці від фінансових зобов'язань держави перед населенням (попросту населення ось так було пограбоване) і випуск червонців в обіг став і першою фінансовою спекуляцією держави на НЕП-і, **емісія червонця цілковито майже йшла коштом чистого прибутку держави.**

Але, незалежно від цього, червонець створював межу втручання держави в економічний прогрес в країні, хоч політика й перебувала в руках абсолютно диктаторського уряду (партії), економічне життя на базі твердої валюти (хоч і під пресією постійного адміністративно-поліційного тиску держави) розвивалось за своїми законами.

Країна перебувала перед »небезпекою« »буржуазно-капіталістичного переродження« (з теоретичних висновків керівників правлячої партії), бо природа відновлених (тимчасово) економічних відносин на основі приватного способу продукції і обміну перебувала в органічному конфлікті з природою політичної системи.

НЕП дуже скоро досяг моменту, коли з »тактичного маневру« комуністичної доктрини (і політичної системи) об'єктивно перетворювалась в активного ворога системи. І дуже небезпечного.

Період »відступу перед капіталістичними елементами« закінчився і в 1928 році почався наступ на них, якому передувало приготування вже від 1925 — 26 року.

У фінансовій політиці і »приготування наступу« і самий »наступ« полягали в тому, що:

а) Вже в 1923 році грошевий обіг і стабільність червонця підривались прихованою інфляцією, яка конверсувалась »золотими позиками-лотереями« держави, систематичним підвищенням грошевих безпосередніх податків і зборів з населення (в основному з продукуючого села).

б) Удержавлена промисловість (цебто держава) давала (приватному) сільському продуцентові промислові товари по грабіжницьких цінах: в 1913 році селянин-продуцент платив за чоботи 4-5 пудів пшениці, а в 1924-25 роках промисловість »робітничо-селянської влади« брала з нього за ту ж пару чобіт 25 — 30 пудів пшениці при незмінності (в основному) стану продукційности праці на обидві дати в промисловості і сільському господарстві.

Коли селянин і тут хотів »суверенізуватись« від влади і власним заходом, у своїй коморі закладав гарбарню, де вичиняв шкіру на чоботи, то »законами« влади за це його карано конфіскаціями майна і тюрмою. Так влада охороняла монополію державної промисловости!

Вилучаючи з обігу непропорційно високі засоби в вигляді прямих і посередніх податків (так званий сільсько-господарський грошовий податок з селян разом зі зборами — страховими й іншими — в 1922-23 р. був в два-три рази вищий рівня податків 1931 року), акумулюючи через державні позики, ощадкаси та ін. заходи мільярдні кошти на додаток до податків, підготовлялась нова експропріяція населення державою.

»Золоті державні позики«, »позики індустріялізації« 1922 — 27 років населенням оплачувалось валютою, коли 1 пуд пшениці коштував від 25 копійок до 1 карбованця.

Всі ці »позики« державі (до 1927 року до 7 міліярдів), стягнені з населення, послідуючими «конверсіями і консолідаціями«, поряд з подсиленою, майже одвертою з 1927 року, інфляцією, обезцінені майже до нуля.

Кожен громадянин ССР, що позичив державі в 1922 — 27 роках 1 карб. вартий 1 —4 пудам пшениці (залежно від року), в 1939 році (перед початком останньої війни) за той же карбованець міг купити лише 600 — 700 грамів хліба в державній крамниці.

Від 1928 — 29 років і понині фінансова пополітика СССР полягає в безперервному і неухильному, одвертому грабункові населення через механізм постійно-діючої інфляції, поєднаної з податковою політикою.

Це видно з таких коротких зіставлень:

	1927—28	1934	1939	Співвідношення 1927-28 р., взятого за одиницю, до 1939р.
1. Пересічно-річний заробіток робітника вугільної промисловости (брутто)	768 рублів	1930 руб.	2500 руб.	1:3,25
2. Ціна 1 кг. хліба разового пшеничного в державній торгівлі	10-12 копійок	від 30 коп. до 5 руб.	1-1,5 руб.	1:10-12
3. Ціна 1 пари чобіт чоловічих в державній торгівлі	10-15 руб.	?	75-150 руб.	1:7,5-10,0
4. Ціна 1 метра ситцю в державній торгівлі	20-25 коп.	2-3 руб.	5-10 руб.	1:25-40,0

Цього досить, щоб ствердити факт, як фінасова політика СССР веде через механізм

грошей (і грошевого обігу) до невідхильної пауперизації населення.

Каналами експропріяцій населення є:

а) Натуральні поставки державі сільськогосподарських продуктів, що »мають силу податку« (як сказано в законі про ці поставки — хлібопоставки, м'ясопоставки, яйцепоставки, картоплепоставки, вовнопоставки і т. ін.).

Формально ці примусові, що »мають силу податку«, натуральні поставки державі оплачувались продуцентові грішми, а саме:

	Держава платила продуцентові:
1. Пшениця (хлібпоставки) за 1 кг.	8 копійок
2. М'ясо волове середньої вгодованости (м'ясопоставка) за 1 кг.	30 ,,
3. Молоко (молокопоставки) за 1 літр при 3,5 % товщу	7 ,,

Інші продукти натуральних достав державі оплачувались на тому рівні цін.

Так держава-монополіст влади, засобів виробництва (землі і надр) і обміну »купує«.

Ті ж самі »закуплені« державою продукти вона (держава) продає в своїх магазинах споживачам-населенню (в 1939 році перед початком світової війни):

1. Хліб печений, пшеничний, разовий	від 1—1,50 рубля (залежно від сорту і місцевости)
2. М'ясо волове середньої вгодованости за 1 кг.	9—11 рублів (залежно від місцевости)
3. Молоко незбиране за 1 літр	1 руб. 50 коп.

Таке співвідношення цін »заготівельних« і продажних існує на всі продукти сільського господарства і вироби з них (цукор, тютюн, мануфактура тощо).

Різниця між заготівельною (і виробничою в промисловості) ціною і ціною реалізаційною (продажною) привласнюється монополістом-державою і є засадничим основним джерелом держави, через яке держава нагромаджує основну масу фінансових ресурсів. Ці фінансові ресурси реалізуються через апарат міністерства фінансів в вигляді »податку з обігу« (з обміну) самий улюблений вид **посереднього,** прихованого від споживача, податку.

Податки з обігу, що дістали права громадянства в Европі в середні віки »гуманітаризму і відродження«, в вигляді монополій і відкупів (з мелева, з винокурення і т. ін.) були самими ненависними для населення.

В СССР середньовічні лихварі найшли достойних учнів, що далеко випередили своїх учителів.

Бюджет СССР на 1945 рік становить 305,3 мільярда рублів, з того 222,4 мільярда, або 72,8½ »податки з підприємств і організацій«, що є згаданим »податком з обігу«.

Другим каналом фінансових нагромаджень є прямі податки, так звані »платежі населення« — прибутковий сільсько-господарський, »культурний збір«, всілякі види страховок, так зване »самооподаткування населення« на місцеві потреби тощо.

Всі ці види податків, незалежно від формальної назви, мають за мету вилучити у населення кошти, які нагромаджуються поза безпосереднім засягом діяння універсального інструменту »податку з обігу«.

Колхозник, прикладом, в наслідок реалізації своїх злиденних продуктів з 0,20—0,25 гектара своєї присадибної землі на півлегальному »вільному ринку«, в основному по цінах державної торгівлі, а часто і дешевше їх, дістає повну реалізаційну ціну (цебто 10—12 крб. за 1 кгр. м'яса чи 1-2 карб. за 1 літр молока. Ціни зперед 1939 р. з так званого »колхозного базару«).

Держава обкладає колхозника на 200—300 карбованців (пересічно) прямим податком і цим компенсує себе в спосіб вилучення у колхозника »податку з обігу«, який ілюзорно колхозник одержав від реалізації своїх продуктів на »колхозному базарі«.

Колхозник в цілому платить до 500 крб. податків і зборів річно! В перераховані на його старцівську присадибну земельну дільницю (0,20 — 0,25 га) це дає до 2000 рублів на гектар площі.

Робітник і службовець платить пересічно 15% своєї заробітної платні на всі види податків (прибутковий, культзбір, профспілкові внески і безперервно діючі серії так званих »добровільних внесків« — »на танки«; »на літаки«, на »оборону« тощо).

Різниця між заготівельною (чи виробничою) і реалізаційною ціною, що привласнюється монополістом державою і є основним джерелом, що дає основну масу фінансових ресурсів держави. Ці ресурси реалізуються через фінансовий апарат міністерства фінансів в вигляді »податку з обігу« — самий улюблений вид **посереднього,** прихованого від споживача, податку.

Бюджет СССР на 1945 рік становив 305 мільярдів крб., з того до 70% посередні податки (майже увесь »податок з обігу«).

б) Другим каналом є прямі податки з населення дуже широкої номенклатури: прибутковий«, сільсько-господарський«, всілякі види страховок, самообкладання населення (передусім так званий »культурний збір« і т. ін.). Всі вони, незалежно від формальної назви, мають за мету вилучити у населення кошти, які нагромаджуються поза безпосереднім засягом впливу »податку з обігу«.

Колхозник, прикладом, в наслідок реалізації своїх злиденних продуктів з 0,25 — 0,30 га своєї присадибної землі на півлегальному »вільному ринку« в основному по цінах державної торгівлі, а часто і дешевше їх, дістає повну реалізаційну ціну (цебто 10-12 крб. за кг м'яса чи 1 крб. за кг. хліба).

Держава обкладає колхозника на 200—300 крб. пересічно кожного, цебто колхозник платить за свій присадибний шматок землі (в 0,25 — 0,30 га) з розрахунку 1000 — 1200 карб. податку з гектара площі.

Робітник і службовець платить пересічно 15% своєї заробітної платні на всі види податків (прибутковий, культзбір, профспілкові внески і беперервно діючі серії так званих »добровільних« примусових внесків: на армію, на літак, на танки і т. п.).

По каналу прямих податків збираються 10 — 12% бюджету СССР, або 30 — 332 мільярди.

в) Нарешті щорічні систематичні державні позики в зростаючій від року до року прогресії відбирають від селянина, робітника і службовця ще 24 — 26 мільярдів (в 1946 році), або до 10 — 12% заробітку.

Решта каналів фінансових нагромаджень в вигляді так званих продуктів соціялістичної промисловости є чистою фікцією як економічна категорія, бо це не є ані нормальна виробнича економія, ані здешевлення продукції в наслідок удосконалення виробничої техніки і т. д. Всі ці нагромадження з ріжницею між »державною заготівельною ціною сировини (в тому числі і людської праці робітників« і державною реалізаційною ціною продуктів виробництва, яка день-у-день підвищується і на певному відтинку часу (кілька місяців) **технічно** не освоюється механізмом податку з обігу.

Приклади: московський м'ясокомбінат з ратиць, утильної трибухи, вух, губів, костей почав виготовляти й реалізувати по 3 крб. за 1 кг. холодець. Голодне населення на-розхват кидалось і купувало цей холодець, і комбінат має багатомільйонні прибутки (торгує фактично желатиновою водою, розбавленою утильними тельбухами і покидьками, а на другий рік з цієї практики міністерство фінансів робить »висновки« і вводить холодець під податок з обігу і фантастичні прибутки м'ясокомбінату зникають, а появляється збільшення податку з обігу.

По каналу прямих податків в 1945 році зібрано 49,5 мільярда (16,2% бюджету).

в) Нарешті, щорічні державні позики в зростаючій щороку прогресії відбирають від селянина, робітника, службовця ще 33,5 мільярда (1945 рік) або 15 — 20% його заробітку.

Кошти, вилучені у населення порядком державних позик на цей час перевищують 150 мільярдів карб. Сама фантастична величина цієї цифри вже ставить під сумнів найменшої можливости **реального** звороту її населенню колинебудь, а проведеними в останніх роках конверсіями позик на 20 років при безперервно-діючій валютній інфляції, навіть абстрактно (уявно) реальність повороту позик робить химерною.

Сума бюджету СССР на одного мешканця перед 1939 роком дорівнювалась 1000 карб., в 1945 — 46 році вже 2000 карб., а на душу самодіяльного населення вдвічі більше.

Працюючі в СССР пересічно заробляють номінально не багато більше цієї суми.

Тому не дивно, що від 1924 — 25 років совєтські економічні, статистичні, політичні і всякі інші публікації і література викинули зі словника, з ужитку совєтської дійсности такі терміни як: »прожитковий мінімум«, »життьовий стандарт«, »національний прибуток«, »бюджет робітника«, »бюджет селянина« і т. п., бо ці речі є »контрреволюція«. Але вони ж не стосуються безпосередньо до теми нашого нарису і тому їх тут ми не зачіпаємо.

Фінансову політику СССР в засаді, від моменту повстання совєтського режиму і понині треба характеризувати як »возведену в закон інфляцію як принципову засаду фінансової політики«.

Фінансова політика СССР здійснює терор над економічною діяльністю населення, так само як інші її органи здійснюють цю ж роботу в суспільно-політичному і духовному житті держави.

Юр. Горовий

Про український ренесанс XX ст.

В емігрантській пресі, у виступах наших письменників і журналістів доводиться часто читати й чути про те, що з 1918 р. приблизно до 1932-1933 рр. Україна переживала період ренесансу.

Цю думку приймає частина нашого суспільства без заперечення.

Дехто навіть із цієї думки робить далекосяжні висновки.

Якщо жовтнева революція спричинилася до розквіту української культури, то майбутнє українського народу мусить полягати в поверненні до зреалізування гасел її у житті політичному, державному й культурному.

Щоб розібратися в цьому важливому питанні, перш за все треба уточнити саме поняття ренесансу.

Цим ім'ям, звичайно, називають XV—XVI сторіччя в історії Европи.

Після того, як турки завоювали Царгород, велика кількість грецьких учених, письмен-

ників, педагогів і мистців переселилася в Італію і привезла туди з собою твори грецьких античних філософів, поетів і т. інш.

Італійці, що до цього часу знали про грецьку античну культуру переважно з уривків творів деяких грецьких філософів, особливо Аристотеля, починають з захопленням студіювати грецьку мову, філософію, поезію.

З'являється ряд видатних мистців, філософів, учених, педагогів, що під впливом цього захоплення, творять геніяльні картини, статуї, храми, філософічні і наукові системи й т. інш.

Але це не було лише копіювання грецької античної культури, бо копія ніколи не буває геніяльною.

В творах геніїв цього періоду було органічне поєднання первнів античних і християнських. Це поєднання не можна розуміти лише так, що творці цього періоду брали від античних греків форму, а від християнства зміст. І в змісті і в формі їх творів античні і християнські первні органічно поєднані між собою.

З особливою чіткістю це виявляється в основній ідеї цього періоду — в ідеї людини.

Середні віки весь сенс людського життя переносили в потойбічний світ і дивились на земне життя як на »подоль плача«.

Нові віки виставили ідеал людини, що живе на землі повним життям і в той же час залишається християнином, вірним заповітам Христа.

Отже ренесанс можна розглядати, як пишний розквіт культури на ґрунті відроджених античних традицій і традицій християнських. Цей розквіт не можна також розуміти як високий розвиток лише однієї якоїсь галузі культури, як, напр., мистецтва, — він охоплює всі дільниці культури: науку, мистецтво, філософію, педагогіку та інш.

Отже, чи був такий ренесанс в Україні в 1918 — 1932 рр.?

Через невдачу наших визвольних змагань, Україна після жовтневої революції впала ще в більшу неволю, ніж раніш.

УССР фактично була більше уярмлена, ніж дореволюційна »Малоросія«.

Тому розвиток нашої культури взагалі й літератури зокрема можна вірно зрозуміти лише в зв'язку з розвитком за цей період культури російської.

Комунізм, що його принесла з собою революція, є перш за все система суто матеріялістична, антирелігійна, ворожа всяким традиціям.

Тому з приходом до влади большевиків зразу ж починається переслідування церкви й релігії, насаджування матеріялістичного й атеїстичного світогляду серед суспільства через школу, пресу й т. інш.

Поряд з тим іде розклад родини, нацьковування дітей проти батьків, учнів проти учителів.

Оскільки, за большевицькою наукою, основною рушійною силою суспільства є клясова боротьба, — большевики не лише самі переслідують і нищать »буржуїв«, а розпалюють клясову ворожнечу в середині суспільства. В наслідок цього шаленими темпами розвиваються доноси, взаємна ненависть, недовірство і т. д.

Крім інтелігенції, в цій боротьбі особливо терпить селянство, яке большевики трактують як темну дрібнобуржуазну масу, яку треба найшвидше перевиховати в дусі большевизму.

Але перевихованню мали підлягати не лише селяни, але все взагалі суспільство, бо воно до революції жило при буржуазному ладові і на думку большевиків, несе в собі його болячки. Основне завдання большевиків — перетворити все суспільство на знаряддя в руках комуністичної партії, що прагне до всесвітньої революції.

Виконуючи свою програму, большевики з перших же років революції застосовують всі засоби, що були в руках тоталітарної совєтської влади, а особливо терор через органи ЧК, а потім ГПУ-НКВД.

Зрозуміло, що все це мусіло тяжко й шкідливо вплинути на психологію населення й на культурне життя в СССР.

Заперечувати це можуть лише засліплені або нещирі люди.

Правдивий і об'єктивний відбиток того, що діялось у Росії в перші 10-15 років революції, можна знайти в працях російських емігрантів, особливо в книжці Солоневича »Росія в концтаборі«.

Але Солоневич — бувший політв'язень, йому можуть зробити закид в однобічності й перебільшуванні (хоч в дійсності цього в його книжці немає).

Тому ми пошлемося на книжки: А. Рахманової — »Бракі в красном віхре« і »Деті — еміґранти«, — від ред. Зеньківського.

Книжка А. Рахманової — це щоденник, писаний високоінтелігентною жінкою, що викладала психологію в І. Н. О. й володіла дуже добре технікою психологічного спостереження. Рахманова як людина, як можна судити по її щоденнику, належить до типу здорових, щасливих з природи натур т. зв. циклоїдного типу. Головний зміст щоденника — переживання щасливого життя з коханним чоловіком-ученим, співпраця з ним і т. інш.

Отже, людина з такою психікою й в такому стані не могла навмисно відбивати дійсність жахливішою, ніж вона була справді, а проте на підставі щоденника ми бачимо, що стан Росії в той час і зокрема стан культурний був жахливий.

Факти й розмови, що відбиті в щоденнику, перш за все свідчать про жахливий, нечуваний в історії большевицький терор.

Невірно було б уявляти собі, що маси російського народу тероризувала лише совєтська влада через свої органи ЧК і ГПУ. Терор спирався на настрої селянських і робітничих мас, пройнятих заздрістю й ненавистю до чиновництва, поміщиків, купців, духовенства, інтелігенції.

Предметом ненависти були всі ті, хто пристійно одягався, хто жив в більш-менш культурних умовах, хто розмовляв літературною мовою, хто взагалі чимсь відрізнявся від сірої некультурної маси.

В комуністичну партію, в ЧК і ГПУ в першу чергу йшли люди, що найбільше були просякнуті заздрістю й ненавистю.

Дуже цікаві з цього погляду слова одного комісара, що закохався в авторку щоденника.

»Спочатку служив я за кучера, бив мене десятник, потім, коли я став за прилавком, бив мене купець, а на військовій службі — фельдфебель і офіцери. А тепер прийшла революція, і я сам хочу всіх бити, лаяти і садовити. Справді, приємно наганяти страх на людей.

Радію, коли переді мною стоять і трясуться. А ще більше, коли можу заїхать в морду якомусь буржуєві. Тремти й голодай, як собака, і так треба, так і мені раніш доводилось. Голодайте і мерзніть! Раніше спали на полотняних простирадлах, а тепер поспіть на голих дошках!

Коли червоні послали мене з карною експедицією, ми нагнали ешелон бІженців, і в скотячому вагоні було дві жінки. Вони лежали там на стружках і тремтіли. Я б їм нічого не сказав, звичайно, нічого, але уявіть собі, — вони поверх стружок постелили полотняні простирадла. Простирадла! Мене привело до такого божевілля ця буржуйська звичка, що я заколов тих падлюк з їх полотняними простирадлами!«.

Жорстокість, особливо до »буржуїв«, визнавалась тоді за велику чесноту.

Нею проймалися навіть підлітки, особливо ті, що були в комсомолі.

»Комуністи не повинні знати жалости, ми повинні бути твердими, як сталь... Для нас важлива боротьба, а не жертви!«, — каже комсомолка Варя, донька інтелігентних батьків.

Зрозуміло, як ця атмосфера терору, численні арешти й розстріли пригнічували всяку вільну думку, — як вони мусіли шкідливо впливати на родину, школу, науку й мистецтво.

Уже в перші роки революції большевики свідомо й уперто руйнують родину, нацьковують дітей на батьків, бо саме вони були носіями дореволюційних традицій.

В щоденнику можна знайти декілька фактів обурливого знущання дітей із їх же батьків, особливо ж над матерями, бо дітей-хуліганів підтримувала влада, зокрема міліція. Слухатись батьків було ганьбою для молоді.

А особливо розкладали родину й суспільство большевицькі погляди на одруження.

Для ілюстрації наведу уривки з **застенографованої** промови доповідача на зборах робітниць однієї фабрики.

»Увесь секрет в тому, щоб знайти рушійний дух нашого часу, і для вас, товариші женщини, не секрет, що цей рушійний дух нового часу — комуністка, що по-просту плює на товарища мужа, і на дитину, і на домашню кострюлю з супом, на хозяйство і взагалі будує нове життя.

В новому житті товариш жінка — іде в Губзагс, розводиться й шукає собі нового товариша, з тим може оп'ять розвестись і в той же час будувати нову державу. Бруд взаємних відносин статтей існував лише при старій системі, в новому соціялістичному суспільстві цього взагалі немає. Не підходить вам товариш мужчина — к чорту, беріть другого!

І взагалі любов і інші амури — це забобони попереднього буржуазного світогляду... Весь секрет в тому, щоб дивитись на одруження як на необхідну потребу людського організму і поставить його на останнє місце...

Товариші женщини! Раніш ви були просто родільними машинами, а тепер ви будівниці нового життя! Одним словом, товариші женщини, плюньте на старе, на пережите, на всі перепони й забобони, плюньте на товаришів мужчин і подайте їм руку в боротьбі за будівництво нового комуністичного державного устрою!«.

Такі гасла знаходили для себе відгук перш за все серед молоді. Так, напр., 19-тирічна комуністка Зоя Теплоухова пишається з того, що вона зробила вже собі 6 абортів, а зовсім молоденька дівчинка Машутка водиться з молодим чоловіком, що не думає на ній женитись, і глузуючи з матері, співає їй:

»Нині новії права,
Можна не вінчаться,
В Губезагсі при столі
Тільки розписаться.
Тепер не треба вже казать,
Де ту нічку провожать
Піду туди — куди хочу,
Куди хочу — туди піду!«

Нацьковуючи молодь на батьків, большевики нацьковували її так само й на учителів, особливо на старих.

Через це багато шкіл було доведено до стану повного розвалу. Школою керували не вчителі, а учні. Вони навіть звільняли учителів і тримали їх в терорі. Домашніх завдань учням не давали, знань від них не вимагали. Звідси — великий занепад шкільної освіти й морального стану учнів.

Для ілюстрації наведу розмову Рахманової з активною ученицею, що йшла зі своїми товаришками в ліс, щоб відсвяткувати »викидку« зі школи старої досвідченої вчительки географії.

»Не вона перша вилетіла — каже дівчина. Уявіть тільки собі , — вона хотіла задавать нам домашні роботи! Коли ми й поза школою перевантажені!

Тепер у нас лябораторна метода за пляном Дальтона, всі в клясі працюють самостійно, а учителька тільки тоді повинна давати нам пояснення, коли її питають...

І ще — ця стара коробка хотіла нас мучити німецькими та французькими містами!

Яке нам до них діло? Тепер ми на світі перші, нехай закордоном учать наші міста, а не ми їх. Ми будуємо новий світ.

— Одначе, ви не подумали про те, що позбавили бідну стару жінку її шматка хліба через ті німецькі міста; що їй тепер доведеться буквально помирати з голоду.

— »Ясно! Але вона сама винна, їй треба було пристосовуватись...

Ах, якби ви знали, як тепер учителі танцюють під нашу дудку, клюють просто із наших рук, такими стали ручними! Коли хтось починає робить нам якісь дурниці, ми кажемо зараз: »Товаришу, ми негайно зберемо шкільне зібрання, і ви вилетите легше пушинки«. Ви б бачили, як вони заспокоюються!«.

— І багатьох ви вже викинули?

— »Більшість старих... Тепер у нас майже тільки самі молоді«.

— А як у цих молодих справа зі знаннями.

»Цього мертвого наукового барахла може у них і менше, зате політично багато більше розвинені, ніж старі царські руїни. А головне ж — політика, клясова свідомість і можливість бути людиною в громадському житті!

А проте, не старшим нас виховувать, а нам старших. Ми будуємо нове життя, а не вони.

Ви знаєте пісню?

»Ми, молоді будівники
Бадьоро і сміло йдем вперед!«

Ах, Олександра Львівна, у мене до вас єсть іще прохання: побалакайте з моєю матір'ю, нехай не називає мене Варею. Я своє ім'я, переписала, мене зовуть Октябрина. Прекрасне революційне ім'я, а мама все називає мене Варею, і це мене страшенно сердить. Ні, на такі старі відсталі елементи можна дійсно впливати лише силою«...

Щось подібне до цього робилось і в вищій школі. Всіх студентів »непролетарського походження« викидали. Нових студентів приймали без усякої перевірки їхніх знань. Тому переважна більшість студентів була зовсім не підготована до слухання лекцій.

На кольоквіумах можна було почути від студентів такі відповіді.

— Хто такий Кант?

— Вождь меншевиків.

Хто такий Платон?

— Білий генерал.

— Що таке префікси й суфікси?

— Про такі непристойності можна питать лише на медичному факультеті.

І все ж таки залякані професори примушені були за такі відповіді ставити задовільні і навіть добрі відзнаки, особливо студентам-партійцям, бо саме вони вирішували долю професорів.

Старих професорів, здебільшого звільняли і заарештовували. На їх місце ставили молоді викладовці, часто без відповідної кваліфікації.

На чолі вищих шкіл, замість звільнених поважних і заслужених професорів, часто стояли партійці, що іноді навіть не закінчили вищої школи.

Отже, читаючи щоденник Рахманової, приходиш до висновку, що большевики мали успіх тому, що їхня агітація попала на відповідний ґрунт, яким були ненависть і заздрість темних народніх мас, позбавлених протягом століть розумного керівництва з боку інтелігенції, що порвала зв'язки з масами і народніми традиціями.

Ненависть мас була спрямована як проти т. з. буржуїв, так і проти самої культури та її здобутків, бо ця культура була незрозуміла для народніх мас.

Приблизно такі ж думки висловлюють і професори, що працювали разом з Рахмановою та її чоловіком-німцем.

Ось що каже професор Віноградов:

»Большевизм — смерть всьому живому, всякій свободі і індивідуальності, всякій творчості; Росія — безмежна тюрма. Який піп, така й парафія, — каже прислів'я. А погляньте, хто тепер править Росією? Погляньте тільки на цих »відповідальних« і ви зрозумієте, що Росія не може не бути нещасною під такими вождями:

А ось що каже професор Білобородов:

»Скоро настане час, коли книжки, подібні до тих, що зібрані тут, будуть в Росії також незрозумілі, як Бетговенська соната для зулусів. Залишається лише політичні, технічні й медичні. Через 50 років росіяни стануть найнекультурнішими людьми на світі... У росіян будуть, коли здійсняться большевицькі мрії, найсильніші машини, найшвидші локомативи і самольоти, але самі вони стануть тваринами. Стовідсоткова, пройнята наскрізь технікою тварина — це ідеал, який вимальовується тим, що творять теперішню російську людину, знищуючи в ній все людське«.

Оцінка сувора й безнадійна. Вона не ураховує того, що духа людського не можна дощенту загасить, не можна живу людину обернути в бездушного раба.

А разом з тим вона свідчить про той справді великий занепад культури і зокрема освіти й науки, який характеризував не лише перші роки большевицької революції, а й роки подальші.

Занепад школи всіх типів, включаючи і вищу, не тільки не припинився в 1923-24 р. (період охоплений щоденником), а навіть після цього поглибився.

Большевицькі експерименти довели школу до такого стану, що вона перестала давати якість грунтові знання. Особливо низько впала школа всіх типів в період 1929—1932 рр. Це визнали навіть самі большевики, що видно з наказів ЦК ВКП(б) про школу, виданих 5.IX. 1931 р. і 25.VIII. 1932 р.

Занепад школи й науки в СССР за цей період треба розуміти не лише в тому, що школи не давали учням і студентам достатніх знань, але і в тому, що вона виробляла тип мислення непридатний до справжньої наукової роботи й поступу. Дуже цікавою тому є Варя, слова якої ми наводили вище.

Для неї справжня наука — це »мертве барахло«. З особливим презирством вона ставиться до всього »буржуазного«, чужинного. На першому місці вона ставить політику, себто большевицьку догматику. Вона переповнена самовпевненістю й »дерзанням«. На її думку, не її треба вчити і виховувати, а вона має вчити і виховувати інших. Вона відкидає всякі традиції й авторитети, крім авторитету комуністичної партії.

Такі властивості були властиві не лише комсомольцям, що вчились в середніх школах, а й багатьом із тих, що закінчили тоді вищі школи.

Все це суперечить самому духові науки, бо вона не терпить верхоглядства й безоглядної самовпевнености.

Наука починається там, де починається серйозний скепсис і не лише скепсис щодо тверджень інших, а й щодо власних думок.

»Я знаю, що я нічого не знаю«, — казав великий філософ Сократ.

Сумнів був вихідною точкою й філософії Декарта.

Багатий матеріял для характеристики перших років большевицької революції дає також книжка »Діти емігранти«, видана в Празі 1925 р. під редакцією проф. Зіньківського. За основу її стали спогади дітей, зафіксовані ними в формі викладів.

Щоб не перевантажувати статті занадто великою кількістю цитат, наведу лише один спогад хлопця, що його посадили большевики до в'язниці:

»Одного разу після обходу мене взяли в числі ув'язнених і посадили в пивницю. Я не розумів нічого. Мені щось казали друзі батька, але я не слухав. Я хотів молитись і не міг.

О 12 годині ночі за нами прийшли червоноармійці, з якими була одна жінка. Вишикувавши нас за зростом, вони повели в пивницю, темну, вогку і з якимсь неприємним запахом. Роздівши нас до голого (серед нас були й жінки), вони відібрали декілька офіцерів і поставили до стінки. Гримнули постріли, почулись стогони. Після перших офір жінка-комісар відібрала жінок і передала червоноармійцям для потіхи у нас же на очах. Я був у якомусь отупінні. До мене підійшла жінка й сказала: »Який ти гарний хлопчик. Знаєш що? Ходім зі мною на ніч і ти будеш щасливий. Ти багато узнаєш, станеш моїм товаришем«. Не чуючи моєї відповіді, вона грубо зареготала і потягла мене в сумежну кімнату. Не тямлячи себе, я закричав і заплакав. Вона відштовхнула мене і сказала: »виведіть назад цього паршивця, я сьогодні не в настрої).

Опинившись в кімнаті, я витратив свідомість... Більше трьох тижнів лежав я в гарячці«.

Як у фокусі, в цьому спогаді відбивається увесь жах і бруд цієї найжахливішої епохи в історії людства.

Це не означає, що все населення СССР морально хворе, або всі невіруючі. Так само це не значить, що в СССР за яких двадцять п'ять років зовсім не було ніяких досягнень ні в галузі науки, ні в галузі мистецтва.

Англійський психолог Руст пише, що без волі думки не може бути творчости. Але який би не був лютий терор, він не може дощенту знищити волю думки, отже не може знищити до кінця й творчости.

Крім того, треба пам'ятати, що в різних галузях культурної діяльности терор має не однакову силу. Хоч большевики й твердять весь час, що в жодній галузі науки й мистецтва не можна бути аполітичним, але це не так. З цього погляду, напр., є велика різниця між математикою й історією.

В математиці ще можна бути аполітичним і, значить, менше боятись ГПУ, а в історії це значно трудніше. Цим і пояснюється той факт, що в галузі математики, а особливо в галузі природничих наук, большевики мають значні досягнення, але в галузі наук гуманітарних — майже ніяких досягнень або навіть і регрес.

Художня література якраз належить до тих галузей культури, де в совєтських умовах майже неможлива аполітичність. Тому на розвиткові совєтської літератури терор відбився дуже тяжко.

»Вони невідділимі — наша партія й наша преса«, — писав Інгулов (»Преса й партія«).

Большевицьке керівництво, що в більшості складалось із журналістів, в першу чергу захопило в свої руки пресу. В таких умовах письменник, який не співчував большевикам, лише в перші роки революції міг якось бути незалежним від »генеральної лінії партії«.

Це ми дійсно і бачимо в розвиткові совєтської російської літератури.

Перш за все привертає до себе увагу той факт, що зразу після революції особливої сили набуває футуризм. Його підтримує Луначарський, як крайню ліву течію в літературі.

»Футуризм, з його запереченням всього старого, »буржуазного« мистецтва, з його готовністю поставить мистецтво на службу нового режиму, став зручним знаряддям пропаганди« (Н. Базілі. (»Росія під совєтською властю«, стор. 322., Париж, 1937 р.).

Центральною фігурою в совєтській літературі стає Маяковський, що своєю психологією, поведінкою, способом одягатись, розмовляти, триматись перед суспільством, всією своєю істотою був втіленням хуліганського »дерзанія«.

Він зразу ж пішов на службу большевизму. »Футуризм — це пролетарське мистецтво, — писав він. Футуризм — ідеологія пролетаріяту«.

Поезія Маяковського, — це, в першу чергу, поезія хамства й руйнації.

»Ми тебе зруйнуєм, світ-романтик«.

»Білогвардійця зустріли — і до стінки, а Рафаеля забули?«.

»Вистроїли пушки на опущці, а чого не атакували Пушкіна?

А других генералів — класиків?«.

Слідом за Маяковським до хуліганської руйнації закликали й інші поети.

»Мы во власти мятежного, страстного хмеля.
Пусть кричат нам: вы палачи красоты?
Во имя нашего »завтра«
Сожжем Рафаеля, разрушим музы,
Растопчем искусство цвета«.

З більшою чіткістю трудно висловить ідею хамської руйнації культурної спадщини.

А проте дехто з російських письменників спочатку революції хотів зберегти письменницьку незалежність. Для них було ясно, що проводити в своїх творах антибольшевицькі ідеї вони не можуть, бо це напевно привело б до загибелі в катівнях ЧК.

Отже вони намагались бути в своїх творах аполітичними.

Цю групу письменників назвали »попутчиками«.

Але їм не давали спокою,—і не тільки ЧК, а навіть свої брати — письменники, що так пильно вислужувались перед владою.

В 1924 р. **всесоюзна** конференція пролетарських письменників прийняла резолюцію, в якій, між іншим, сказано: »панування пролетаріяту не може миритись з пануванням непролетарської ідеології, а, значить, і непролетарської літератури... Художня література не тільки не може бути невтральною, але повинна служити тому чи іншому клясові«...

Отже, доля попутчиків була дуже сумна. Одні з них не витримали й пішли на службу до партії, а другі були »ліквідовані«. Винятків було мало. Один із них — А. Грін, — був письменник з надзвичайно тонкою душею й багатою фантазією. Не знаючи жодної чужинної мови, не бувши за кордоном, за винятком випадкової мандрівки в Алексадрію, — він в своїх чудових новелях оповідав про людей з неросійськими іменами, про різні пригоди в чужих краях. Головне в цих оповіданнях не побут, не описи чужої природи, — а складні людські переживання, людські пристрасті, іноді дикі й суворі, а іноді такі тонкі й ніжні, що тільки великий мистець може приблизно виразити їх в слові.

Уцілів він тому, що дійсно був людиною »не од мира цього« й жив у глухому кутку в Теодосії (Крим), роблячи луки для дітей і слухаючи шум моря. ЧК мабуть не вважало цього мрійника за небезпечну людину й дала йому спокій.

Але цей сильний талант, що дуже нагадує Едгарда По, залишився поза увагою совєтського читача.

»Життя розраховувалось з Гріном«. Йому не було жодного діла до революцій і до зовнішнього світу, а новий революційний читач випустив із рук його книги, тому що вони здавались йому старомодними в своїй романтиці й дуже абстрактними в своїх прагненнях. Про нього згадали лише нечисленні друзі«. (К. Зелінський).

Натиск на совєтських письменників особливо посилюється з 1929 р.

Перед в цьому натискові ведуть Авербах і Безименський.

»Все завдання літератури повинно зводитись до виконання соціяльних вказівок товариша Сталіна«, — пише Безименський.

Перед письменниками ставляться »соціяльні закази« в конкретній формі. Вони мусять допомагати партії в соцбудівництві з »ворогами народу«, вони мусять сприяти стахановському рухові та виславляти »героїв праці«.

Організовуються бригади письменників, що їздять по заводах, фабриках і збирають матеріял для своїх майбутніх творів.

Як же все це відбилось на совєтській літературі?

Оцінку її зробив перший всесоюзний з'їзд письменників в 1934 р.

Провідну ролю в ньому мав Максим Горький. **З'їзд констатував якісне зниження літератури, жування мови, нехтування формою; констатував також, що 75% літературної продукції в СССР були нікудишніми.**

В своїй великій доповіді Горький закликав письменників повернутись до традицій, вчитись у клясиків, боротись за художню мову, за реалізм в художній літературі.

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЗА ЛІНІЄЮ КЕРЗОНА ЗА ЛИПЕНЬ 1946

(Мову оригіналу — не змінено)

Закінчення виселення. В половині місяца червня, як проголошено офіційно польсько-совєтським договором, закінчено (ніби остаточно), продовжуване багато разів, виселювання українців. Фактично виселенча акція тягнулася майже до останніх днів червня. Одним з останніх етапів цієї акції було насильне вивезення епископа Коциловського та українського священства в Перемишлі. В часі останньої виселенчої акції епископ Коциловський був арештований, потім, по довшому перебуванні в тюрмі, перекинений на большевицьку сторону Але початково большевики заграли ще одну комедію і звільнили епископа та дозволили вернутись йому до Перемишля, сподіваючись, що він, під вражінням терору і натиску, буде змушений виїхати »добровільно«, що потрібне їм було для пропаґанди. Однак ані епископ, ані ніхто зі священиків не виїжджав ні добровільно, ні під погрозами, й мимо всіх налягань всі вони держались непохитно на своїх становищах. В днях 26 і 27 червня, розлючені польсько-большевицькі посіпаки кинулись на них і вивезли, примінюючи брутальні, варварські методи. Крім згаданих у попередньому звіті виселених з повітів, належить ще подати південну частину повіту Володава, яку виселили тепер до 80, а навіть до 90%. Північну частину виселили в меншому процентовому відношенні. Повіту Біла Підляска покищо не виселювали. На Лемківщині деякі села виселили майже цілковито, але деякі околиці вдержались завзятим спротивом. Докладних даних про кількість у доволі високому проценті виселених українців і тих що залишились, в цьому звіті не подається з різних причин.

Облави й терористичні акції. Короткий час після закінчення виселенчої акції прийшли на наші терени, декуди з початком липня, декуди в половині липня, нові, досить численні військові частини ворога. В деяких околицях вони ведуть себе ніби спокійно, намагаючись перевести для себе косовицю й жнива. В більшості, однак, вони переводять майже перманентну бльокаду і перманентну облаву, стосуючи при цьому в ще більшій мірі, чим досі, большевицьку тактику засідок, підступів і провокацій. Засідки роблять як день так і ніч, не тільки на шляхах, але й на диких партизанських дорогах та лісах. Уживають підступів, квартирують непомітно в лісах, приходять і виходять тайком, приміщують своїх обсерваторів у подібних пунктах, передягаються в цивільний одяг, чіпляють тризуби, вбирають вишивки, говорять добре по-українськи, вдають частини або розбитків УПА, провокують населення, вимагаючи харчів для повстанців, посилають партизанську польову пошту »на зв'язок, питають за санпунктами для ранених і т. п. З другої сторони, вдають Акістів, які шукають контакту з УПА і т. ін. В загальному ці підступи і провокації не дуже для них успішні, однак завжди трапиться, то тут, то там, жертва, яка дасться набрати на диявольську штуку провокації. Зловлених живими пробують, для заломання решти, змусити до того, щоб їх водили й деякий час були з ними, ніби як вільні, яким, мовляв, вони нічого не роблять. Хочуть слабшим елементам уможливити зраду, якої досі в наших рядах майже не зустрічалось. Є випадки, що намагаються навіть підіслати до наших відділів провокаторів, які мали б стріляти командирів і провідників. В цілості треба сказати, що повели на нас скажений наступ.

Жнива. Цьогорічні жнива творять для нас окрему проблему. По виселених українцях остало багато обсіяного поля з прекрасним цьогорічним урожаєм. З нашої сторони видано зарядження і робиться всі можливі заходи, щоб це добро — праця українського населення — не дісталася в руки ворогові. Заряджено частину злишнього зерна продати тим цивільним полякам зі сусідніх околиць і сіл, які ставляться до нас прихильно і співпрацюють, щоб здобути потрібні засоби для забезпечення наших відділів та організації на цілий наступний рік. Це вико-

нується. Безперечно, частину вдається ворогові, мимо всього, забрати. Оставші рештки українського населення будуть забезпечені збіжжям дуже добре. Але зовсім бракує свиней, дуже мало, а то й зовсім немає корів, коней та господарського хатнього майна, яке в багатьох околицях основно пограбоване.

Польське середовище. 30-го червня відбувся в Польщі т. зв. референдум. Це мала бути проба сил між урядовим сталінським табором та опозицією. На цілому просторі українсько-польської границі, де українці мали змогу слідити безпосередньо за перебігом цього голосування, дало опозиції більш-менш 80 до 90, а навіть і більше відсотків. Урядово проголошено якраз протилежний вислід. Отже відбувся ще один »пуд над урною«, так добре знаний нам з минулого, тим разом, однак, ще більш яскравий. Поляки мають тепер, отже, »намацальний« доказ і науку, що годі їм рахувати на будь-яку зміну, проведену шляхом виборів. Це повинно також причинитись немало до протверезіння польських патріотичних елементів. Саме голосування відбулося спокійно. Але по голосуванні почалась сильна нагінка. Майже всюди відбуваються сильні арештування. Декуди спеціяльні загони війська переводять свого роду »пацифікації«, впадають нагло, арештують декого, решту б'ють, не перебираючи, викрикуючи при тому: »Якесь ґлосовал!«, »Маш — не!«. В таких місцевостях поляки цілими гуртами втікають у ліси. Втікає навіть міліція. Заходять навіть і в українські села і ліси. На цьому тлі, в оттакій більшовицькій школі, відбувається дальше зближення між українцями і поляками. Декуди пішло воно вже дуже далеко й витворюються виразні форми спільної боротьби. Однак це ще далеко не загальне явище, бо воно не обіймає а) політичної »гори«, б) не обіймає нето настроїв цілої Польщі, але навіть не обіймає більшости польсько-українського стичного терену.

Коли йде про польську »гору«, то з цією справою протягом цілого року відбувається з їхньої сторони одне велике крутійство. Серіозною перешкодою в наладнанні відносин з польською »горою« являється безперечно також і те, що їхня »гора« цілий час, раз-по-раз »силеться«, і відбуваються арештування, але, все таки, рішаючим чинником лишається таки брак доброї волі до повного зговорення. За цей час, напр., щойно тепер появилась у польському підпільному органі »Вольносьць і Незавіслосьць« стаття (Скарґі народуф окупованих пшез росієн«), в якій поляки відважились згадати про нашу боротьбу, ніби в позитивному дусі, хоч і це дуже, аж надто дуже скромно і крутійсько... В них бракує також ясної революційної постановки. Замість на власну боротьбу, цілий час кладуть усі надії, в пересадній, разючій і прямо негідній формі, на »Лондон«, очікуючи відтам спасіння. А що воно не приходить, так вони розгублюються і самі не знають, що робити й куди йти. Досі не видно між ними ні сліду до об'єднання своїх підпільних збройних сил в одну, ясно окреслену політичну визвольну організацію. Щонайбільш позитивно вибивається на тому тлі організація »ВІН« (Вольносьць і Незавіслосьць«, але вона далеко не панує над цілістю польського підпілля, а тим більше польської опінії. З обсервації нам видається, що в більшості діють відірвані, незорієнтовані підпільні групи з ендецькою шовіністичною ідеологією або організовані групи НСЗ. Політично, однак, найсильніше в польському підпіллі заповідається ВІН. Польська урядова преса охоплює назвою НСЗ також усі акції ВІН-у. Дуже характеристичне, що хоч ВІН офіційно до нас відноситься прихильно й бажає співпраці, однак на Підляшші, де має серед поляків децидуючі впливи, не потрапив спинити протиукраїнського терору банд, а навіть різні клітини ВІН-у беруть масову участь у грабіжах українців, **під маскою** »приватних грабіжницьких банд«. Якщо це в найближчому часі не припиниться, будемо змушені й тут виступити збройно в більш рішучій формі. Щоб, однак не витворився невірний образ, треба признати на цьому місці, що в деяких околицях представники ВІН-у уживали навіть дуже рішучих засобів, щоб карати і зліквідувати протиукраїнські напади польських банд.

3.8. 46. **Слава Україні!**

Звіт

з акції на місто Грубешів, переведеної вночі з 27. на 28. 5. 1946 р.

На конференції представників УПА з представниками »ВІН«-у (Вольносьць і Неподлеґлосьць — прим. Редакції) дня 18.V 46 представники »ВІН«-у запроектували спільну акцію на м. Грубешів, в цілі знищення тих ворожих інституцій, які шкодять обом наро-

дам та тероризують польське і українське населення і підпільні організації, й в цілі надання нашій співпраці конкретного характеру. Встановлено, що акція має відбутися з 27. на 28.V. 1946 р. В акції в місті мали взяти участь відділи УПА, розвідку, застави і теренових провідників мав дати »ВІН«. Представники »ВІН«-у настоювали головно на знищені НКВД. Обіцяли взяти участь в акції в силі одної сотні. Усталено збірний пункт і розпізнавальні знаки. Представники »ВІН«-у передали плян Грубешова з означенням ворожих об'єктів і подали стан ворожих сил.

1. НКВД—150 люда квартирує в двох бльоках домів, обдротовані і підготовані окопи. Стійки від вулиці і від городів поза дротами. (Ці дані різнилися від наших даних про 250 НКВД-истів, які ми, дістали на підставі зізнання НКВД-иста, зловленого в бою з УПА дня 14.V. 1946.

2. УБП (Ужонд Безпеченства Публічнеґо — прим. Редакції) коло 60 осіб. Будинок мурований обдротований від вулиці має мурований паркан — висота 2 метри.

3. МО (Міліція Обивательська — прим. Редакції) — до 60 осіб — 2 малі будинки.

4. Штурмівка — до 20 осіб.

5. Охорона коменданта міста (штурмівка) — до 40 осіб.

6. Виселенча комісія — 12 осіб (з пістолями).

7. ВП (Войско Польське — прим. Редакції) — за містом в кошарах — до 300 осіб.

8. Дім ППР (Польська Партія Робітнича— прим. Редакції).

Представники »ВІН«-у ствердили, що ВП участи в бої не візьме. Всі дані об'єкти були розположені в одній частині міста дуже близько себе, що дуже ускладнювало оперування поодиноких груп.

НАША ПІДГОТОВКА

На відправі з к-диром В. дня 24.V. постановлено акцію перевести. Акцію ускладнювало те, що наша розвідка донесла, що »ВіН« голосно про акцію говорить, що багато польського населення знає про акцію і про замовлену на 24.V. збірку членів АК. Це все грозило, що наші пляни ворог розшифрує.

На відправі вирішено, що на збірному, вихідному до акції пункті буде д. Пет. Дун. і спільно обговорить з представниками »ВіН«-у плян акції. — Д. Пет. відповідає за організування безпеки перед акцією. За переведення акцій відповідає д. Пр. Назначено збірний пункт відділів на день 25.V., і боєві розпізнавальні знаки. Постановлено, щоб взяли участь в акції кращі вояки, добре одіті, належно пропаґандивно підготовані, щоб гідно репрезентували наші збройні сили перед сусідами.

Дня 26.V. 46. на збірному пункті зібралися відділи і б. СБ. (боївка Служби Безпеки —прим. Редакції). К-дир Б. перевів перегляд і спільно відсвяткувано свято 23. травня. Ніччю перемашеровано на збірний пункт 6 км. від Грубешова, де мали бути відділи »ВіН«-у. Стрічка з їхньою стежою мала бути на мості на р. Гучва, але там нікого не було. Розложено відділи в боєво-оборонному характері. Приготовано кулеметні гнізда. В лісі відділів »ВіН«-у не було. Їх представник приїхав 27.V. рано і сказав, що відділи є в дальших лісах, прийдуть вечером, а в 12 год. приїдуть к-дири »ВіН«-у для обговорення пляну наступу.

СТРІЧА З СУСІДАМИ І ОБГОВОРЕННЯ ПЛЯНУ АКЦІЇ

Представники »ВіН«-у, офіцери, приїхали фірою на означений час. Представилися: Вк., довудца обводу, к-дир їхнього війська, кап. Вр. до усталення пляну, пор. М. — к-дир оперування в місті, пор. С. — к-дир заставив поза містом. Всі вищі, як середнього росту. Вк. і Вр. вбрані в цивільне убрання, скромно. Пор. М. і Сьлепи в військових уніформах, убрані скромно. Всі озброєні в пістолі, кап. Вр. — ППС, і М. — КБН.

Привітання відбулися в приязній атмосфері, взаємно частували себе тютюном. Скликано командирів поодиноких груп, постелено коци і розпочато укладання оперативного пляну. Представники »ВіН«-у представили теренові умовини і розклад ворога. Укладання оперативного пляну передали нашим представникам, кажучи, що не знають нищівної сили торпед і можливости їхнього поцілу. Заявили, що на себе беруть обезпечення поза містом, будуть брати участь в акції, самі хочуть нищити УБП, розброїти МО, знищити ППР, і дадуть провідників по всіх інших опірних пунктах ворога. Ґарантували, що ВП не візьме участи в бою в жоднім випадку, а буде сидіти тихо. Проєктів було багато, представники »ВіН-у займали становище більш пасивне. Врешті укладено поверховий плян акції. К-дир Пр. з к-дирами відділів УПА встановили подрібний плян акції на НКВД, розміщення застав і інших бойових груп, і передано це до дискусії, що й прийнято. На УБП призначено ще одно технічне звено з торпедами.

Підвідділи УПА в силі:

120 осіб плюс 2 технічні торпедні звена плюс 30 люда резерви — наступ на НКВД.

15 люда, боївка Я. — обстріл з крила. К-дир наступу — Пр.

Боєва група »ВіН« — 25 люда плюс наше техн. торпедне звено на УБП.—к-дир пор. М.

МО розброїть »ВіНН« сам.

Виселенча комісія — 20 люда — б. СБ., к-дир О. (наші).

приватні мешкання урядовців з УБП — 0 з »ВіН«-у, 2 наших.

Знищення пошти і застави, щоб нас не окружило НКВД — боївка Х.

Застава на холмськім мості — б. СБ.

Відділ к-дира Б. — забезпечення від ВП.

Застава в метеленському лісі і спалення мосту в Вербковичах — »ВіН« в числі 25 люда.

Застава від Холма — на роздоріжжі Грубешів — Холм — Городно — 25 люда »ВіН«.

Черничин — застава від Сокаля — »ВіН« 20 люда.

Дрібніші застави — »ВіН«.

Подано боєві клички і боєві завдання поодиноких груп. Встановлено час наступу. Починати мала група, яка атакує НКВД. Враховано всякі евентуальності. З нашої сторони — к,дир акції Пр., з польської сторони — кап. Вк.

Представники »ВіН«-у від'їхали. З к-дирами поодиноких груп зроблено відправку і точно пояснено плян акції, розміщення ворога і завдання поодиноких груп. Опісля це саме зроблено з роєвими. Перед вечером зроблено збірку з усіма боєвими групами, повідомлено про акцію і назначено завдання поодиноких груп. Передано плян Грубешова кожному з к-дирів, і він познайомлював свою групу зокрема. Перед заходом сонця прибули відділи »ВіН«-у, зайшли на поляну, де була наша збірка, і дістали команду »свобідно«. Посідали і курили. Веселі, убрані в військові уніформи ВП, або шиті з дреліху. Виглядали репрезентативно. Наші відділи вже також мали »свобідно«, і між стрільцями нашими і »ВіН«-у почалася розмова, пізнавали себе, оповідали про минулі стрічі — коли ми ще були ворогами. Варта підмітила, що зверхній вигляд відділів »ВіН«-у був більше репрезентативний, як наших. З польськими відділом прибув політ. реф. з Варшави — П. О.

Кілька хвилин спочинку, останні накази. Відділи »ВіН«-у як розпізнавальні знаки насадили на рукави приготовані попередньо червоно-білі опаски. Наші стрільці зробили опаски з хусточок (білі). Відійшли. Перед Грубешовом остання розвідка — в місті спокій, ніхто нічого не сподівається.

ПРОВЕДЕННЯ АКЦІЇ

Всі боєві групи увійшли непомітно в місто. Ворожі варти погано пильнували і ніхто нічого не сподівався, в місті зловлено 5 вояків з МО і придержано (група Вовки І.). Відділи прийшли на призначене місце багато пізніше, як було передбачено (12,5 год.). До того провідник »ВіН«-у, який проводив на означене місце групу »Вовки І«, помимо кількакратного пояснення, де мав завести, завів її в таке місце, де грозив сильний обстріл ворога і своїх. (Ця група мала почати наступ). Група хотіла перейти з гори на призначене місце, але це було неможливо, зайняла більш вигідне місце, початок год. 1.30.

НКВД: група УПА з півдня підсунулася під самі дроти, а деякі і в окопи НКВД. Поставлено торпедник на становищі. Наші становища були розложені півколом довкруги НКВД. Друга гвупа, два рої, була з півночі (не згідно з пляном). Один рій, як охорона торпед, перед штабом НКВД, другий на становищах, на яких мав бути. Яс. Перша торпеда вдарила в будинок, де було військо НКВД. Друга група, два рої, була з півночі місті. Будинки НКВД вкрив пил з розірваних торпедою мурів. Другу торпеду пустив стрілець В. і бунчужний — »Вовки III.« — Також цільна. Ще пущено 4 торпеди, з цього дві цільні. Частина НКВД вибігла на становище з південної сторони і відкрила вогонь з двох »Максимів« і іншої зброї, але їх зразу знищено перехресним кулеметним вогнем, ґранатами і »гарлачем«. Вкінці стріляв лиш один »Максим«, але його становище було призначене на обстріл другої, східньої частини терену, і через погане поле обстрілу, не робив жодноы шкоди нашим відділам. Північна група лише завважила, як деякі НКВД-исти втікали на схід, у місто. Другий рій, з відділу Зом. (кулеметчик С.), обстрілював втікачів з будинку УБП, два впало, три вернулися назад. Незабаром НКВД почало пускати ракети з міста. Як ми довідалися опісля, в місті ще було коло 20 авт ЧА, які верталися десь з Німеччини. Бій тривав коло 1.30 год. Як почало світати, дано знак до відступу.

УБП: з гуком першої торпеди група М. з б. СБ. Я. почала наступ на будинок УБП. Заатаковані втікли нагору, де їх нищено кулеметним огнем, решта втекла з камениці, інших знищено в середині. Будинок здобуто наступом. Випущено в'язнів, а будинок із актами спалено. АКівці билися дуже добре. МО — не розроблено. Виселенчої Комісії не знищено, тому, що там була сильна охорона з кулеметами, і вона не дала доступити до будинку, а розвідка »ВіН«-у донесла неправдиві відомості (з пістолями).

Приміщення ППР знищено, забрано документи, зліквідовано кілька працівників, які там були.

Знищено пошту.

З нашої сторони був ранений інструктор — »Вовки II« — Б., 2 з »ВіН«-у, один з б. СБ О, вбитий під час перестрілки з переселенчою комісією.

На знак ракети почато відступ. На холмському мості вбила група »Вовки І.« — майора НКГБ (пізнано по погонах) та 3-ох вояків з ВП. Вони ранили роєвого П. Тут же танкетка заатакувала відступаючу групу пор. М. Був з нашої сторони вбитий В., підреф. СБ. зі сторони »ВіН«-у — чотири вбиті, три ранені. Задня частина »ВіН«-у розбіглася і одинцем пізніше пробилася додому.

Втрати ворога: УБВ і ВП — понад 30 осіб. Розброєно 5 МО. Вбито кілька працівників ППР.

НКВД: здемольовано торпедами майже цілі приміщення НКВД.—жертв не устійнено. Розвалено будинки в двох місцях і частину бараку. Вбитих забрано ніччю, а не знати, що було в тих частинах будинку, які знищено.

БІЙ В ТЕРЕБІНСЬКОМУ ЛІСІ

Найперше відступив відділ »Вовки І«, опісля відступили інші відділи і б. СБ. На збірному пункті лишився ще д. Пр. д. Дун. і Г., бо не вернула ще б. СБ. Я. Колси Я, перейшов шосу в летеленському ліску, над'їхало кілька авт НКВД і ВП з Грубешова (ворог уже вспів спам'ятатися і зорганізуватися) і обстріляли відділи. В тім місці не було доцільно приймати бою, і дано наказ до відступу в напрямі теребінського лісу, 2 км. від ліску ворог вже був на віддалі цільного стрілу і почав обстрілювати відступаючу розстрільну. Відстрілюючись відступлено аж до тер. лісу. В часі відступу двох наших ранено — одного легко, другого тяжче. На краю лісу швидко привернено боєвий порядок і прийнято оборону. Наспіла ворожа танкетка. Наступ відбито, скоростріли на танкатці знищено. Тут також був відділ »Вовки І«. В бою було три вбитих і 3 ранених, в тім к-дир Пр. Ворог заліг, обстрілював наші становища і не наступав. Відділи почали відв'язуватися. На останці лишився ще відділ »Вовки II і III«. Вони відступили коло 200 м. в ліс і залягли. За якийсь час зі сторони лісу, в напрямі нашої розстрільної, почав зближатися ворог, який хотів нас окружити. Ворога підпущено на близьку віддаль і прийнято гураґанним вогнем. Ворог почав панічно втікати. Наші відділи відв'язалися в іншому напрямі. Бій тривав від 4,20 до 6,30.

Втрати ворога: 32 НКВД і 6 ВП вбиті (подали з »ВіН«-у).

Наші втрати: 3 вбиті, 5 ранених.

29.V. коло 8 год. ворог дістав підкріплення з Люблина, Холма та Замостя, і почав погоню за відділами, але не попав на сліди. Група Я., під командуванням Дум. і І., відступила в метеленський ліс. Під лісом почав хтось стріляти. д. І. вислав 4-ох боєвиків в розвідку на кольонію, щоб розпитала, що діється довкола. Ворог був уже на краю ліса, і, коли стрільці вийшли на поле, почав по них вогонь. Тут згинуло 2-ох, в тім д. Горинь. Група відступила до лісу коло діброви, де получилася з частиною відділу Д. По обіді подано, що зближається ворог КБВ (з Люблина). Розложено розстрільну. Підпущено ворога на близьку віддаль. На наказ к-дира Д. ворога прийнято гураґанним вогнем. Ворог почав панічно втікати. Відділ відв'язався. Як почало смеркати, відділ почав відступати в південний терен. Коло кольонії Вишнів завважено, що в нашу сторону зближається ворог. Частина відділу залягла, частина ще стояла. Д-ий почав перекликатись з ВП, питаючи хто є з ВП. Відповіли, що »КБВ« з Люблина« — »А то кто?« »Войско Варевжа«, пор. Дунайскі«. Ворог не сподівався підступу, машерував дальше. Коли ворог підійшов на близьку віддаль, прийнято його гураґанним вогнем. Ворог панічно втік, лишаючи 10 вбитих. Наші відділи відв'язалися.

Втрати ворога: (Перший бій не провірено).

Другий бій — 10 вбитих.

Постій 7.6. 1946.

Слава Україні!

Н.